

Avioliittoon pakottamisen rangaistavuuden selkeyttäminen

Lausuntotiivistelmä

Avioliittoon pakottamisen rangaistavuuden selkeyttäminen

Lausuntotiivistelmä

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Oikeusministeriö

CC BY-SA 4.0

ISBN pdf: 978-952-400-935-5

ISSN pdf: 2490-1172

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2024

Avioliittoon pakottamisen rangaistavuuden selkeyttäminen Lausuntotiivistelmä

Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2024:24		Teema	Mietintöjä ja lausuntoja
Julkaisija	Oikeusministeriö		
Tekijä/t	Leena Mäkipää		
Kieli	suomi	Sivumäärä	43

Tiivistelmä

Oikeusministeriön asettama työryhmä ehdotti 12.3.2024 julkaistussa mietinnössään avioliittoon pakottamisen rangaistavuuden selkeyttämistä siten, että ihmiskauppaa koskevaan rikoslain 25 luvun 3 §:ään lisättäisiin teon tarkoituksiksi pakkoavioliittoon saattaminen. Mietinnöstä pyydettiin lausuntoa 68 taholta. Lausunto tai ilmoitus siitä, että lausuttavaa ei ole, saatiin 51 taholta.

Moni lausunnonantaja kannatti tai piti perusteltuna esitysluonnoksen perusratkaisua sellaisenaan tai huomioin. Osa lausunnonantajista suhtautui esitysluonnokseen myönteisesti mutta piti tarpeellisenä myös avioliittoon pakottamista koskevan erillissäännöksen säätämistä tai ainakin asian jatkoselvittämistä. Muutama lausunnonantaja oli selvästi erillissäännöksen kannalla.

Usea lausunnonantaja kiinnitti huomiota rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteeseen ja siihen esitysluonnoksessa tehtyyn ratkaisuun, jonka mukaisesti rikoslakiin ei sisältyisi pakkoavioliiton määritelmää, vaan pakkoavioliiton käsitteen sisältöä selostettaisiin esityksen perusteluissa. Erityistä huomiota kiinnitettiin siihen, että pakkoavioliitto kattaisi juridisesti pätevän avioliiton ohella siihen rinnastettavan liiton, mutta kyseinen seikka ei kävisi ilmi säännöksestä. Jotkut lausunnonantajat peräänkuuluttivat esityksen selkeyttämistä alle 18-vuotiaisiin kohdistuvien tekojen osalta.

Asiasanat rikoslaki, ihmiskauppa, pakkoavioliitto, avioliittoon pakottaminen

ISBN PDF 978-952-400-935-5 **ISSN PDF** 2490-1172

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-935-5>

Förtydligande av straffbarheten för tvingande till äktenskap Sammandrag av utlåtandena

Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 2024:24	Tema	Betänkanden och utlåtanden
Utgivare Justitieministeriet		
Författare Leena Mäkipää	Sidantal	43
Språk finska		

Referat

En arbetsgrupp som tillsatts av justitieministeriet föreslog i sitt betänkande av den 12 mars 2024 att straffbarheten för tvingande till äktenskap ska förtydligas så att det till bestämmelserna om människohandel i 25 kap. 3 § i strafflagen ska fogas ingående av tvångsäktenskap som ett syfte för gärningen. Utlåtande om betänkandet begärdes av 68 remissinstanser. Ett yttrande eller meddelande om att instansen inte hade något att yttra lämnades av 51 remissinstanser.

Många remissinstanser understödde propositionsutkastet eller ansåg att den grundläggande lösningen i utkastet var motiverad antingen som sådan eller med vissa kommentarer. En del av remissinstanserna förhöll sig positiva till propositionsutkastet, men ansåg det också nödvändigt att det införs en särskild bestämmelse om tvingande till äktenskap eller att frågan åtminstone ytterligare utreds. Några remissinstanser gav sitt klara stöd till en särskild bestämmelse.

Flera av remissinstanserna fäste uppmärksamhet vid den straffrättsliga legalitetsprincipen och den lösning som föreslås i propositionsutkastet att strafflagen inte ska innehålla någon definition av tvångsäktenskap, utan att det i motiveringen till propositionen närmare ska redogöras för innebörden i begreppet tvångsäktenskap. Särskild vikt fästes vid det att tvångsäktenskap föreslås omfatta förutom juridiskt giltiga äktenskap även därmed jämförbara förhållanden, utan att detta framgår av bestämmelsen. Några remissinstanser efterlyste att propositionen bör förtydligas i fråga om gärningar som gäller personer under 18 år.

Nyckelord strafflagen, människohandel, tvångsäktenskap, tvingande till äktenskap

ISBN PDF 978-952-400-935-5 **ISSN PDF** 2490-1172

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-935-5>

Sisältö

1	Johdanto	6
2	Lausuntopalaute yleisesti	10
3	Lausuntopalaute asiakohtaisesti	12
3.1	Ihmiskauppaa koskevan säännöksen täsmentäminen peruslähtökohtana	12
3.2	Avioliittoon pakottamista koskeva erillissäännös vaihtoehtona	16
3.3	Pakkoavioliiton käsitettä koskevat kysymykset	20
3.3.1	Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate ja pakkoavioliiton määrittely	20
3.3.2	Sääntelyn kattavuus suhteessa juridisesti pätevään avioliittoon rinnastettaviin liittoihin	25
3.3.3	Avioliitosta irtaantumisen estäminen pakkoavioliittona	27
3.4	Alle 18-vuotiaisiin kohdistuvat teot	29
3.5	Pakottamisessa käytettävät keinot	31
3.6	Muut huomiot	33
3.6.1	Esitysluonnoksen vaikutukset ja vaikutusarvioinnit	33
3.6.2	Muiden kuin lainsäädännöllisten toimenpiteiden tarve ja merkitys	35
3.6.3	Avioliittoon pakottaminen naisiin kohdistuvan väkivallan muotona	38
3.6.4	Pakottavan kontrollin kriminalisointi	40
3.6.5	Muita kysymyksiä	40

1 Johdanto

Oikeusministeriö asetti 28.9.2023 työryhmän tarkastelemaan avioliittoon pakottamisen rangaistavuutta. Työryhmän tehtävänä oli valmistella lakiehdotus avioliittoon pakottamisen rangaistavuuden selkeyttämiseksi. Työryhmän toimikausi oli 28.9.2023–28.2.2024.

Työryhmän mietintöön sisältyneessä luonnoksessa hallituksen esitykseksi ehdotettiin, että ihmiskauppaa koskevaan rikoslain 25 luvun 3 §:ään lisättäisiin teon tarkoituksiksi pakkoavioliittoon saattaminen. Esityksen perusteluissa täsmennettäisiin sitä, mitä pakkoavioliitolla tarkoitetaan. Esityksen mukainen pakkoavioliiton määritelmä kattaisi sekä avioliiton solmimisvaiheen että tilanteen, jossa henkilöä estetään irtautumasta pakkoavioliitoksi muodostuneesta liitosta. Esityksen mukaisesti pakkoavioliittoon saattamista koskeva sääntely kattaisi juridisesti pätevän avioliiton ohella sellaiseen rinnastettavan liiton.

Työryhmän mietinnöstä pyydettiin lausuntoa 68 organisaatiolta tai taholta. Lausuntopyyntö julkaistiin lausuntopalvelu.fi-sivustolla. Lausuntoaika oli 12.3.–22.4.2024. Lausunto tai ilmoitus siitä, että lausuttavaa ei ole, saatiin 51 taholta. Lausunto pyydettiin seuraavilta tahoilta (tähdellä (*) merkityt antoivat lausunnon tai ilmoituksen):

African Care r.y.

Amnesty International Suomen osasto r.y. *

DaisyLadies r.y.

Eduskunnan oikeusasiamies *

Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri *

Etelä-Suomen syyttäjäalue *

Helsingin hovioikeus *

Helsingin käräjäoikeus *

Helsingin poliisilaitos *

Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta / professori Sakari Melander

Hämeen poliisilaitos *

Ihmisoikeusliitto *

INY r.y.

Itä-Suomen hovioikeus *

Itä-Suomen yliopiston yhteiskuntatieteiden ja kauppätieteiden tiedekunta / professori, emeritus Matti Tolvanen *

Itä-Suomen yliopiston yhteiskuntatieteiden ja kauppätieteiden tiedekunta / yliopistotutkija, tutkijatohtori Sanna Mustasaari *

Itä-Uudenmaan käräjäoikeus

Itä-Suomen hovioikeus

Joutsenon vastaanottokeskus / Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä *

Julkiset Oikeusavustajat r.y.

Katolinen kirkko Suomessa

Korkein oikeus (varattiin tilaisuus antaa lausunto) *

Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti (KRIMO)

Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunta / professori Minna Kimpimäki *

Lapsiasiavaltuutettu *

Lasten perusoikeudet – Children´s Fundamental Rights ry

Lastensuojelun Keskusliitto r.y. *

Loisto Settlementti ry *

Luvan saaneet oikeudenkäyntiavustajat r.y.

Länsi-Suomen syyttäjäalue *

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus

Maahanmuuttovirasto *

Mannerheimin Lastensuojeluliitto r.y. – Mannerheims Barnskyddsförbund rf *

Monika-Naiset liitto r.y. *

Naisjärjestöjen Keskusliitto r.y. *

Naisjärjestöt Yhteistyössä – Kvinnoorganisationer i Samarbete NYTKIS r.y. *

Oikeuskanslerinvirasto *

Oikeuspoliittinen yhdistys – Rättspolitiska föreningen Demla r.y.

Opetus- ja kulttuuriministeriö *

Oulun kärjäoikeus
Pakolaisneuvonta r.y.
Pelastakaa Lapset r.y.
Poliisihallitus *
Rajavartiolaitoksen esikunta *
Rikosuhripäivystys *
Rovaniemen hovioikeus *
Setlementti Tampere
Sisäministeriö *
Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö *
Suomen Asianajajaliitto – Finlands Advokatförbund *
Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallitus *
Suomen Islamilainen Yhdyskunta
Suomen lakimiesliitto – Finlands Juristförbund r.y. *
Suomen ortodoksinen kirkko *
Suomen Poliisijärjestöjen Liitto r.y. – Finlands Polisorganisationers Förbund rf *
Suomen Syyttäjähdistys r.y. *
Suomen tuomariliitto – Finlands domareförbund r.y.
Tampereen ensi- ja turvakoti r.y.
Tasa-arvovaltuutetun toimisto *
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos *
Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta / apulaisprofessori Tatu Hyttinen *
Työ- ja elinkeinoministeriö *
Ulkoministeriö *
Valtakunnansyyttäjän toimisto *
Valtiovarainministeriö *
Varsinais-Suomen kärjäoikeus
Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto *
YK:n yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti (HEUNI) *
Åbo Akademi / ROVU-hanke / professori Elina Pirjatanniemi *

Lisäksi lausunnon antoivat Miesten tasa-arvo r.y., Naisasialiitto Unioni r.y. sekä yksi yksityishenkilö.

Annetut lausunnot löytyvät Hankeikkunasta (<https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM069:00/2022>).

Lausuntotiivistelmä sisältää koosteen lausuntojen sisällöstä. Kysymyksessä on tiivistelmä, eikä lausuntojen koko sisältöä ole toistettu yksityiskohtaisesti. Lausumia on tiivistelmää varten lyhennetty, niitä on ryhmitelty uudestaan ja niiden kieliasua on yhtenäistetty. Tiivistelmässä kutakin teemaa koskevat lausumat on pyritty kokoaamaan yhteen.

2 Lausuntopalaute yleisesti

Moni lausunnonantaja kannatti tai piti perusteltuna lausuntokierroksella olleen esitysluonnoksen perusratkaisua sellaisenaan tai huomioin. Lausunnoissa tuotiin esiin muun muassa, että esitetty muutos selkeyttäisi sääntelyä ja edesauttaisi tapaus-ten tunnistamista sekä edistäisi pakkoavioliiton uhrien ja lapsen oikeuksien toteutumista. Esiin tuotiin myös, että ihmiskauppasäännöksellä on monia erityispiirteitä, jotka soveltuvat hyvin pakkoavioliittotilanteisiin (esimerkiksi monipuolinen keinovalikoima, alle 18-vuotiaiden erityissuojelu, rikoksen täyttyminen jo varhaisessa vaiheessa ja säännöksen soveltuminen sekä avioliiton solmimisvaiheeseen että avioliitosta irtautumisen estämiseen).

Lisäksi osa lausunnonantajista suhtautui esitysluonnokseen myönteisesti mutta piti tarpeellisena myös erillissäännöksen säätämistä tai ainakin asian jatkoselvittämistä. Muutama lausunnonantaja oli selvästi erillissäännöksen kannalla. Erillissäännöksen arvioitiin olevan tarpeen lainsäädännön selkeyttämiseksi, uhrien oikeusturvan lisäämiseksi ja mahdollisten rangaistavuuden katvealueiden kattamiseksi. Lisäksi erillissäännöksen arvioitiin täyttävän ehdotettua ratkaisua paremmin Suomen kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet.

Usea lausunnonantaja kiinnitti huomiota rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteen ja siihen esitysluonnoksessa tehtyyn ratkaisuun, jonka mukaisesti rikoslakiin ei sisältyisi pakkoavioliiton määritelmää, vaan pakkoavioliiton käsitteen sisältöä selostettaisiin esityksen perusteluissa. Erityistä huomiota kiinnitettiin laillisuusperiaatteen näkökulmasta siihen, että pakkoavioliitto kattaisi esitysluonnoksen mukaisesti juridisesti pätevän avioliiton ohella siihen rinnastettavan liiton, mutta kyseinen seikka ei kävisi ilmi ihmiskauppaa koskevasta säännöksestä. Lisäksi huomiota kiinnitettiin siihen, että säännöksestä ei kävisi vaikeuksitta ilmi se, että sääntely kattaisi myös avioliitosta irtaantumisen estämisen ihmiskauppasäännöksessä tarkoitettuja keinoja ja tekotapoja käyttämällä.

Sitä, että pakkoavioliitto kattaisi juridisesti pätevän avioliiton ohella tällaiseen liittoon rinnastettavan liiton, kannatettiin verraten laajasti.

Jotkut lausunnonantajat peräänkuuluttivat esityksen selkeyttämistä alle 18-vuotiaisiin kohdistuvien tekojen osalta siltä osin kuin olisi kyse rangaistusvastuun ulkopuolelle jäävistä menettelyistä. Esityksen selkeyttämistarve koski erityisesti sitä, miten alle 18-vuotiaan omaa tahtoa arvioitaisiin.

Lisäksi lausunnoissa kiinnitettiin huomiota muun muassa pakottamisen määrittelymiseen, esitysluonnoksen vaikutuksiin ja vaikutusarviointeihin, tarpeeseen tarkastella avioliittoon pakottamista naisiin kohdistuvan väkivallan muotona sekä muiden kuin lainsäädännöllisten keinojen merkitykseen pakkoavioliittojen estämisessä ja uhrien aseman näkökulmasta.

3 Lausuntopalaute asiakohtaisesti

3.1 Ihmiskauppaa koskevan säännöksen täsmentäminen peruslähtökohtana

Lausuntokierroksella ollut esitysluonnos saa merkittävää kannatusta lausunnonantajilta. Esitysluonnokseen suhtautuvat myönteisesti tai sitä kannattavat sellaisenaan tai joitakin kysymyksiä koskevin huomioin *Helsingin käräjäoikeus, HEUNI, apulaisprofessori Tatu Hyttinen, Itä-Suomen hovioikeus, Joutsenon vastaanotto-keskus, professori Minna Kimpimäki, Kirkko-hallitus, Lapsiasiavaltuutetun toimisto, Lastensuojelun Keskusliitto, Maahanmuuttovirasto, Miesten tasa-arvo r.y., Poliisi-hallitus, Rajavartiolaitoksen esikunta, Rikosuhripäivystys, Rovaniemen hovioikeus, Suomen Asianajajaliitto, Tasa-arvovaltuutetun toimisto, työ- ja elinkeinoministeriö, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, emeritusprofessori Matti Tolvanen ja Syyttäjälaitos (valtakunnansyyttäjän toimisto).*

HEUNI pitää ehdotettua muutosta tarkoituksenmukaisena ja tarpeellisena. Koska tiedetään, että ihmiskaupparikoksissa näyttökynnys on korkealla ja ylipäänsä vain pieni osa rikoksista etenee tuomioistuimeen asti, on tärkeää, että ihmiskauppalainsäädäntöä tarkennetaan siten, että pakkoavioliittoon saattaminen lisätään hyväksikäyttötarkoitukseksi. Muotoilu tekee selväksi sen, ettei oikeuskäytännön puuttuessa tarvitsisi tehdä erikseen tulkintaa siitä, milloin ja missä tilanteissa pakkoavioliitto olisi ihmisarvoa loukkaava olosuhde. Lisäksi muutos on omiaan lisäämään esitutkintaviranomaisten tietoisuutta pakkoavioliitosta ihmiskaupan muotona, mikä edistää laajemminkin uhrien tunnistamista ja rikosvastuun toteutumista. Ihmiskaupan uhreilla on myös pääsy ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään, ja heillä on käytössään myös esimerkiksi oleskelulupavaihtoehtoja, joita muiden rikosten uhreilla ei välttämättä ole. Näin ollen lainmuutoksen voidaan katsoa selvästi edistävän pakkoavioliiton uhrien oikeuksien toteutumista.

HEUNI tuo lausunnossaan myös esiin mahdolliseen erilliskriminalisointiin liittyviä ongelmia. HEUNI:n näkemyksen mukaan pakkoavioliiton erilliskriminalisoinnin osalta ongelmana on pakkoavioliiton mahdollisesti suppea määritelmä. Avoliittoon astuminen ilman suostumusta ei ole riittävän laaja nimike kattaakseen myös sellaisia pakkoavioliittoja, joissa henkilö on alun perin suostunut avoliittoon ja tilanne muuttuu myöhemmin pakkoavioliitoksi, johon voi liittyä rankkaa hyväksikäyttöä ja väkivaltaa, ja josta henkilöä estetään irtautumasta. HEUNI viittaa esitysluonnoksessa

todettuun siitä, että ei voida pitää perusteltuna, että avioliittoon pakottamisen osalta päädyttäisiin sääntelyratkaisuun, joka saattaisi johtaa siihen, että ihmiskauppana nykyisin arvioitavaksi tulevia tekoja pidettäisiin jatkossa ensisijaisesti mahdollisesti lievemmin rangaistavana avioliittoon pakottamisena. HEUNI toteaa myös olevansa työryhmän kanssa samaa mieltä siitä, että avioliittoon pakottamisessa käytettävät pakottamisen ja painostamisen keinot voivat olla osin luonteeltaan ja voimakkuudeltaan erilaisia kuin miten pakottaminen määritellään Istanbulin sopimuksessa. Lisäksi HEUNI tuo esiin, että jos pakkoavioliitto kriminalisoitaisiin erikseen, tulisi oletettavasti säätää erikseen siitä, voidaanko nämä henkilöt ottaa jatkossa ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakkaaksi. Jos tapauksia puolestaan tutkitaan vain lähisuhdeväkivaltana, ei henkilöllä lähtökohtaisesti ole oikeuksia ihmiskaupan uhrien erityispalveluihin tai esimerkiksi ihmiskaupan uhrin harkinta-aikaan tai oleskelulupaan. Pahimmillaan pakkoavioliittojen uhrien oikeudet voisivat huonontua, jos monenlaista apua tarvitsevat henkilöt eivät pääsisikään ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakkaiksi. HEUNI myös viittaa äskettäin toteutettuun hankkeeseen, jossa on käynyt ilmi, että esimerkiksi Espanjassa ja Saksassa pakkoavioliiton määritelmä on suppeampi kuin työryhmän esityksessä esitetty määritelmä. Pakkoavioliitto rikosnimikkeenä ei ole merkittävästi lisännyt pakkoavioliittotapausten etenemistä tutkintaan, syytteeseen ja tuomioon näissä maissa. Pieni murto-osa etenee rikosprosessissa syytteeseen tai langettavaan tuomioon asti. Tämä johtuu pääosin näytöllisistä ongelmista, sillä ”pakosta” on harvoin muuta kuin uhrin kertomukseen perustuvaa näyttöä. HEUNI ei näe, että nimenomaisella suppeasti määritellyllä avioliittoon pakottamisen erilliskriminalisoinnilla olisi tällöin suurempaa vaikutusta uhrien oikeuksien toteutumisen näkökulmasta.

Professori Kimpimäki pitää esitystä hyvänä ja perusteltuna ja esitettyä ratkaisumallia toimivana, sillä ihmiskauppasäännöksellä on monia erityispiirteitä, jotka soveltuvat hyvin pakkoavioliittotilanteisiin (esimerkiksi monipuolinen keinovalikoima, alle 18-vuotiaiden erityissuojelu, rikoksen täytyminen jo varhaisessa vaiheessa ja säännöksen soveltuminen sekä avioliiton solmimisvaiheeseen että avioliitosta irtautumisen estämiseen).

Lapsi-asiavaltuutetun toimisto toteaa ehdotetun sääntelyn olevan lapsen oikeuksien mukaista ja edistävän siten lapsen edun toteutumista. Lapsiasiavaltuutetun toimisto viittaa tiettyihin YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentteihin ja komitean Suomelle antamiin loppupäätelmiin yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan lapsen myynnistä, lapsiprostituutiosta ja lapsipornografiasta (SopS 40-41/2012) täytäntöönpanosta kesältä 2023 ja toteaa pitävänsä tärkeänä, että jatkovalmistelussa otetaan huomioon komitean loppupäätelmät soveltuvien ja tarpeellisten osien.

Etelä-Suomen syyttäjäalue toteaa [nykyisten] esitöiden perusteella jäävän jossakin määrin epäselväksi se, onko avioliittoon pakottaminen itsessään ja sellaisenaan ihmisarvoa loukkaava olosuhde vai edellytetäänkö lisäksi esimerkiksi sitä, että henkilön olosuhteet avioliitossa, johon hänet pakotetaan tai on pakotettu, ovat ihmisarvoa loukkaavat. Lisäämällä pakkoavioliittoon saattaminen ihmiskaupparikoksen tarkoitukseksi vältetään siltä, että tuomitsematta jäävät ne pakkoavioliitot, joissa olosuhteet ja elämä avioliitossa eivät erikseen ole olleet ihmisarvoa loukkaavat. *Etelä-Suomen syyttäjäalue* tuo myös esiin, että ongelma, joka liittyy tapauksiin, joissa henkilö myydään vaimoksi myös ns. hyvään avioliittoon, ja siihen, että tahallisuuden täytyy ulottua myös teon tarkoitukseen, poistuu ehdotetun sääntelyratkaisun myötä.

Poliisihallituksen näkemyksen mukaan avioliittoon pakottamisen lisääminen tarkoitukseksi ja pakkoavioliiton laaja avaaminen esityksessä ei ainoastaan helpota ihmiskaupparikoksen soveltavuutta vaan on myös omiaan lisäämään sen ennalta estävyyttä ja kansantajuttavuutta.

Rikosuhripäivystys (RIKU) tuo lausunnossaan esiin, että pakkoavioliiton tarkka määritelmä ei ole ollut yksiselitteinen, vaan eri viranomaistoimijat ja muut tahot ovat tulkinneet pakkoavioliiton osalta rikoslain ihmiskauppasäännöstä eri tavoin. RIKU toteaa pitävänsä erittäin tärkeänä, että oikeustilaa selkeytetään ja pakkoavioliiton määritelmää rikoslaisissa täsmennetään, jotta tapauksia voitaisiin tunnistaa ja myös tutkia tehokkaammin. Tämä edesauttaa paitsi rikosvastuun toteutumista myös uhrien ohjautumista oikeisiin tukipalveluihin. Lausunnon mukaan on tavallista, ettei pakkoavioliittoa itsessään ole katsottu ihmisarvoa loukkaavaksi olosuhteeksi, minkä vuoksi RIKU pitää pakkoavioliiton lisäämistä rikoslain ihmiskauppapöytäkirjan tarkoitukseksi kannatettavana sekä oikeustilaa selventävänä. Kun pakkoavioliittoa ei tutkita ihmiskauppana, voi tällä olla vaikutuksia uhrin oikeuksien toteutumiseen esimerkiksi oleskeluoikeuden kannalta. Pakkoavioliittoon saattamisen lisääminen teon tarkoitukseksi rikoslain ihmiskauppasäännökseen mahdollistaa erilaisten avioliittoon pakottamistilanteiden selkeämmän tulkinnan ja sen myötä tapausten entistä yhdenmukaisemman käsittelyn. Koska tämän myötä avioliiton solmimishetkellä annetulle suostumukselle ei voitaisi antaa merkitystä, sääntely kattaisi selkeämmin myös sellaiset tapaukset, joissa avioliittoon on erehdytty tai painostettu tai joissa eroaminen on estetty.

Lisäksi RIKU toteaa, että nimenomaisesti sisällyttämällä pakkoavioliitto ihmiskauppasäännökseen muiden esitettyjen vaihtoehtojen sijaan pakkoavioliiton uhrilla säilyisi ihmiskaupan uhrin erityisasema ja -oikeudet, kuten oikeus ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän palveluihin sekä mahdollisuus hakea ihmiskaupan uhrin oleskelulupaa. Ulkomaalaisten pakkoavioliiton uhrien kohdalla oleskelulupa on usein

riippuvainen perhesiteestä ja kynnys irtaantua ja ilmoittaa pakkoavioliitosta korkea oleskeluluvan menettämisen pelosta. Täten mietinnössä esitetty sääntely edistää RIKU:n näkemyksen mukaan ihmiskaupan ilmituloa sekä uhrien oikeuksien toteutumista ja suojelemista.

Suomen Asianajajaliitto tuo esiin kannattavansa ehdotusta ja toteaa rangaistavan menettelyn selkiyttämiseksi olevan voimassa olevan säännöksen tulkinnanvaraisuudesta ja aukollisuudesta johtuen selvä tarve. Suomen Asianajajaliitto katsoo, ettei nykyinen sääntely ei ole toiminut tyydyttävästi eikä suojannut riittävästi pakkoavioliiton uhreja. Lausunnon mukaan avioliittoon pakottamista tulee esityksessä valitun linjan mukaisesti tarkastella osana ihmiskauppasääntelyä. Vaihtoehtona oleva erillissäännöksen lisääminen rikoslakiin aiheuttaisi epäselvyyttä sen suhteesta ihmiskauppaa koskeviin rangaistussäännöksiin. Asianajajaliitto pitää myös tärkeänä, että avioliittoon pakotetut henkilöt pääsevät ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän piiriin.

Emeritusprofessori Matti Tolvanen tuo lausunnossaan esiin pitävänsä työryhmän esitystä perusteltuna ja mietinnössä esitettyjä perusteluja kriminalisoinnille vakuuttavana. Nykyinen sääntely ei kata riittävästi kriminalisoinnin tarvetta. Nykyisin sovellettavaksi lähinnä tuleva pakottamisen tunnusmerkistö sisältää ilmiöön nähden varsin lievän rangaistusuhan ja pakottaminen on lisäksi (tietyin poikkeuksin) asianomistajarikos. Pakkoavioliittotapauksissa on hyvin todennäköistä, ettei asianomistaja uskalla esittää rangaistusvaatimusta. Pakottamisen tunnusmerkistön täyttyminen edellyttää lisäksi väkivallan käyttämistä tai uhkaamista, joita ei välttämättä liity pakkoavioliittoon.

Lisäksi emeritusprofessori Tolvanen näkee, että pakkoavioliiton erilliskriminalisointi ei ole tarpeen, koska kyse on tyypillisesti ihmiskauppailmiön alle sijoittuvasta teosta. Erilliskriminalisointia vastaan puhuu Tolvasen näkemyksen mukaan se, että sen soveltamisala saattaisi jäädä varsin suppeaksi ja ongelmaksi voisi muodostua se, ettei pakkoavioliiton ihmiskauppaluonnetta osattaisi tunnistaa, kun pakkoavioliittoa ei olisi nimenomaisesti mainittu yhtenä ihmiskaupparikoksen tekotyypinä.

Syyttäjälaitos (valtakunnansyyttäjän toimisto) tuo lausunnossaan esiin kannattavansa esitysluonnosta ja toteaa, että pakkoavioliiton mainitseminen nimenomaisena teon tarkoituksena helpottanee ihmiskaupparikoksen havaitsemista tilanteissa, joissa teon tarkoitus ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin saattamisena on ollut juridisena käsitteenä liian väljä tai sen edellytysten täyttymisen kynnys on asetettu käytännön lainsoveltamisessa liian korkeaksi. Lisäksi Syyttäjälaitoksen näkemyksen mukaan pakkoavioliitto nimenomaisena teon tarkoituksena poistanee

myös ihmiskaupparikossäädöksen soveltamisongelmat tilanteissa, joissa tekijä on saattanut uhrin vain oman seksuaalisen hyväksikäyttönsä kohteeksi pakkoavioliitonomaisissa olosuhteissa.

3.2 Avioliittoon pakottamista koskeva erillissäännös vaihtoehtona

Huomattavaa kannatusta saa myös avioliittoon pakottamista koskevan erillissäännöksen säätäminen. *Etelä-Suomen syyttäjäalue, Ihmisoikeusliitto, Länsi-Suomen syyttäjäalue, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Naisjärjestöjen Keskusliitto, Monika-Naiset liitto r.y., Suomen ortodoksinen kirkko, Suomen syyttäjäyhdistys r.y. ja yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto* suhtautuvat myönteisesti esitysluonnoksen mukaiseen ratkaisuun mutta pitävät perusteltuna säätää myös avioliittoon pakottamista koskeva erillissäännös tai vähintään selvittää asiaa. *Amnesty International Suomen osasto, Helsingin hovioikeus, NYTKIS r.y., ulkoministeriö sekä tutkijatohtori Lisa Grans ja professori Elina Pirjatanniemi (yhteislausunto)* kannattavat erillissäännöksen säätämistä.

Korkein oikeus toteaa, että ihmiskauppaa koskevan rangaistussäännöksen selkeyttämisen jälkeenkään ehdotettu kriminalisointi ei välttämättä kata avioliittoon pakottamisen kaikkia muotoja. Kansainväliset ihmisoikeussopimusten valvontaelimet ovat edellä todetuin tavoin kiinnittäneet huomiota avioliittoon pakottamista koskevan nimenomaisen kriminalisoinnin puuttumiseen. Näistä syistä jatkovalmistelussa olisi perusteltua vielä harkita myös erillisen rangaistussäännöksen säätämistä samaan tapaan kuin muissa Pohjoismaissa on tehty siitäkin huolimatta, että työryhmän mietinnössä on katsottu tällaiseen sääntelymalliin liittyvän eräitä ongelmia.

Ihmisoikeusliitto pitää hallituksen esitystä avioliittoon pakottamisen rangaistavuuden selkiyttämiseksi tervetulleena ja tärkeänä uudistuksena mutta toteaa suhtautuvansa kriittisesti siihen, että avioliittoon pakottamisen rangaistavuus sidotaan esityksessä ihmiskauppalainsäädäntöön. Ihmisoikeusliiton näkemyksen mukaan avioliittoon pakottamisen kriminalisointi erillisellä säännöksellä vastaisi paremmin Istanbulin sopimuksen velvoitetta ja tunnustaisi pakkoavioliiton nimenomaisesti yhdeksi sukupuolistuneen väkivallan, eikä niinkään ihmiskaupan, muodoksi. Se varmistaisi rangaistavuuden myös niissä tapauksissa, joissa ihmiskaupan tunnusmerkistö ei välttämättä täyty. Tällaisia tapauksia saattavat olla erityisesti kunniaan liittyvän väkivallan kontekstissa solmitut pakkoavioliitot tai avioliitosta irtautumisen estäminen.

Etelä-Suomen syyttäjäalue tuo lausunnossaan esiin, että haasteena jatkossakin pakkoavioliittoa koskevilla tilanteilla olisivat ne, joissa mikään ihmiskaupan tekotapa ei täyty. Jos avioliittoon pakottaminen tapahtuu muulla tavalla kuin uhkaamalla (esimerkiksi erehdyttämällä tai painostamalla), mutta yksikään [ihmiskauppaa koskevan säännöksen mukainen] tekotapa ei täyty, avioliittoon pakottamiseen ei sovellu ihmiskauppa eikä pakottaminen. Etelä-Suomen syyttäjäalue katsoo, että jotta vältetään ns. väliinpuotoajat pakkoavioliittoasioissa, tulisi rikoslaisissa olla myös sellainen säännös, jonka perusteella pakkoavioliittoon saattamisesta voitaisiin tuomita myös silloin, kun ihmiskauppa, laiton uhkaus tai pakottaminen ei täyty.

Helsingin hovioikeus viittaa aiempaan lausuntoonsa, jossa se oli tuonut esille, että avioliittoon pakottamisen sisällyttäminen ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistöön tarkoittaa sitä, että tekijän tahallisuuden tulee ulottua kaikkiin teon tunnusmerkistötekijöihin. Tästä voi Helsingin hovioikeuden mukaan seurata, että kaikki avioliittoon pakottamistilanteet eivät yksin tällä sääntelyllä tule rangaistaviksi, eivätkä kaikki tilanteet välttämättä täyty myöskään rikoslain 25 luvun 8 §:ssä säädetyn pakottamisen tunnusmerkistöä. Tahallisuuden arviointiin voi lausunnon mukaan myös liittyä merkittäviä näytöllisiä ongelmia. Tästä syystä jatkovalmistelussa olisi Helsingin hovioikeuden mukaan vielä syytä uudelleen harkita erillistä rangaistus-säännöstä avioliittoon pakottamisesta.

Amnesty International Suomen osasto pitää työryhmän täsmennysesitystä avioliittoon pakottamisen yrityksestä ja avioliiton purkamisen estämisestä ihmisoikeusnäkökulmasta tervetulleena kehityksenä. Tästä huolimatta Amnestyn toteaa pitävänsä erillissäännöstä Istanbulin sopimuksen edellyttämänä lainsäädäntöratkaisuna. Lisäksi erillissäännös parantaisi uhrien oikeudellista suojaa, selkeyttäisi lainsäädäntöä ja vastaisi avioliittoon pakottamisen todellisuutta mahdollisista sääntelymalleista parhaiten. Amnesty tuo esiin, että myös viranomaiset ovat nostaneet esiin tarpeen kriminalisoida avioliittoon pakottaminen Istanbulin sopimuksen mukaisesti, jotta lainsäädäntö olisi selkeämpää ja uhreja voitaisiin tehokkaammin tukea, sekä viittaa tiettyjen muiden valtioiden sääntelyratkaisuihin. Amnesty kiinnittää lausunnossaan huomiota siihen, että avioliittoon pakottaminen on sukupuolistuneen väkivallan muoto ja ihmisoikeusloukkaus, joka ilmenee usein samanaikaisesti useiden muiden väkivallan muotojen, kuten fyysisen väkivallan, seksuaaliväkivallan ja pakottavan kontrollin, kanssa. Työryhmämuistiossa esitetty ratkaisu ei Amnestyn mukaan tätä välttämättä huomioi, että kyseessä on yksittäisten väkivaltatekojen ja -episodien sijaan väkivallan jatkumo ja väkivallan eri ilmenemismuotojen rinnakkaisuus, etenkin tapauksissa, joissa ihmiskaupparikoksen määritelmät eivät täyty. Lisäksi Amnesty viittaa Istanbulin sopimuksen velvoitteisiin todeten, ettei nykyinen lainsäädäntö ole ihmisoikeusvelvoitteiden mukaista, mikä saattaa erityisen haavoittuvassa asemassa olevat entistä vaikeampiin tilanteisiin. Amnestyn näkemyksen

mukaan ihmisoikeusveloitteet ja -suositukset tulevat parhaiten täytetyksi säätämällä rikoslakiin erillinen avioliittoon pakottamisen kriminalisoiva säännös, jossa kaikki pakkoavioliiton erityispiirteet, kuten hienovaraisemmat pakottamisen muodot ja väkivallan prosessuaalisuus, voidaan ottaa täysimääräisesti huomioon. Amnesty tuo kuitenkin myös esiin, että rikoslain ihmiskauppasäännöksen täsmen-täminen avioliittoon pakottamisen osalta siten, että siinä otetaan huomioon avio-liittoon pakottaminen, avioliittoon pakottamisen yritys sekä avioliiton purkamisen estäminen, on välttämätöntä, mikäli erillistä säännöstä avioliittoon pakottamisesta ei säädetä.

Länsi-Suomen syyttäjäalue katsoo, että rikoslaisissa tulisi olla erillissäännös, jonka perusteella avioliittoon pakottamisesta voitaisiin tuomita myös silloin, kun ihmis-kaupan, laittoman uhkauksen tai pakottamisen tunnusmerkistöt eivät täyty. Erillis-säännöksen tulisi olla toissijainen verrattuna ihmiskauppasäännöksiin. Erillissäännös avioliittoon pakottamisesta ihmiskaupan tunnusmerkistöön tehtävien muutosten lisäksi selkeyttäisi voimassa olevaa oikeustilaa ja osaltaan vahvistaisi uhrien hen-kilökohtaisen vapauden ja koskemattomuuden sekä yksityiselämän suojaa. Valta-osassa Pohjoismaita on erillissäännöksiä avioliittoon pakottamisesta. Länsi-Suomen syyttäjäalue viittaa mietinnössä esiin tuotuun (s. 62), jonka mukaisesti on esitetty, että erillissäännöksen myötä avioliittoon pakottamisen rangaistavuus olisi selkeäm-pää myös niiden yhteisöjen näkökulmasta, joiden piirissä avioliittoon pakottamista voi esiintyä. Lisäksi on Länsi-Suomen syyttäjäalueen mukaan huomionarvoista, että työperäisen ihmiskaupan sääntelyssä on samankaltainen sääntelyrakenne ihmis-kaupan ja toissijaisen kiskonnantapaisen työsyryjinnän välillä.

Monika-Naiset liitto r.y. katsoo lausunnossaan, että erillinen laki avioliittoon pakot-tamisen rangaistavuudesta olisi selkeämmin tunnustanut pakkoavioliiton yhdeksi naisiin kohdistuvan väkivallan muodoksi ja vastaisi paremmin Istanbulin sopimuk-sen asettamiin edellytyksiin. Liitto pitää työryhmän ehdotusta lisätä ihmiskauppaa koskevaan rikoslain 25 luvun 3 §:ään pakkoavioliittoa koskeva kirjaus positiivisena muutoksena. Monika-Naiset liitto tuo huolensa siitä, että ehdotettu muutos ei ole riittävä, koska kaikkiin pakkoavioliittotapauksiin ei edelleenkään pystytä sovelta-maan ihmiskauppapöytäkirjää.

Naisjärjestöjen Keskusliitto katsoo, että esitys on huomattava parannus nykytilaan, mutta kannattaa erillissäännöksen laatimista. Pakkoavioliittojen ja niihin rinnastet-tavien liittojen tulisi sisältyä jatkossa ihmiskauppasäännökseen, mutta sen lisäksi rikoslakiin tulisi erillinen pakkoavioliittopöytäkirja Ruotsin tapaan. Se kattaisi myös ne pakkoavioliiton tai siihen rinnastettavan järjestelyn muodot, jotka eivät täytä ihmis-kaupan, laittoman uhkauksen tai pakottamisen tunnusmerkkejä. Tällöin kaikki pak-koavioliitot tulisivat rangaistaviksi joko ihmiskauppana tai muuna avioliittoon

pakottamisena eikä väliinputoajaryhmiä jäisi. Nykyinen tilanne, jossa pakkoavioliittoihin sovelletaan rikoslain ihmiskauppa- ja pakottamispöytäkirjoja, joissa kummasakaan ei ole erillistä mainintaa pakkoavioliitosta, ei tunnista kaikkia avioliittoon pakottamisen tilanteita ja prosesseja. Muiden syiden ohella erilliskriminalisointia puoltaa Naisjärjestöjen Keskusliiton lausunnon mukaan se, että ihmiskauppapöytäkirjan tunnusmerkistö on haastava myös niille viranomaisille, jotka ovat tutkineet ihmiskauppatapauksia.

NYTKIS r.y. tuo lausunnossaan esiin, että pakkoavioliitto on vakava ihmisoikeusloukkaus ja sukupuoleen perustuvan väkivallan muoto. Tässä tapauksessa se on erityisesti naisiin ja heidän lapsiinsa sekä tyttöihin kohdistuva väkivallan muoto ja sen ilmentymä. *NYTKIS r.y.* katsoo, että työryhmän esitys ihmiskauppalainsäädännön täydentämisestä ei huomioi riittävällä tavalla pakkoavioliittoja sukupuolistuneen väkivallan ilmiönä.

Tutkijatohtori Lisa Grans ja professori Elina Pirjatanniemi (yhteislausunto) toteavat lausunnossaan, että olisi hyvä täsmentää, onko pakottaminen avioliittoon sinänsä ihmisarvoa loukkaava teko, avioliitossa vallitsevista oloista riippumatta. Jos vastaus tähän on kielteinen, yhtäläisen suojelun näkökulmasta parempi vaihtoehto olisi pakkoavioliiton erikseen kriminalisoiva säännös, jossa pakkoavioliittoa ei liitetä ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Tutkijatohtori Grans ja professori Pirjatanniemi toteavat, että mietinnön perusteella jää epäselväksi, olisiko pakkoavioliitto, johon on pakotettu siinä ajatuksessa, että se on uhrin parhaassa intressissä, rangaistava vai puuttuuko tällöin tahallisuus. Pakkoavioliiton tarkoitus on harvoin pakotetun henkilön nimenomainen saattaminen ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Avioliittoon pakottavat henkilöt voivat päinvastoin toimia siinä uskossa, että kyseinen avioliitto on pakotetun henkilön edun mukainen. Kaikkien pakkoavioliittojen ei siten välttämättä voida katsoa olevan rangaistavia ehdotetun ihmiskauppaa koskevan säännöksen perusteella. Tämä on ongelmallista Istanbulin sopimuksen 37 artiklan valossa, koska artikla edellyttää avioliittoon pakottamisen kriminalisointia kaikissa tilanteissa.

Jos pakkoavioliitto ymmärretään ihmiskaupan muotona, riskinä on tutkijatohtori Gransin ja professori Pirjatanniemen näkemyksen mukaan lisäksi, että viranomaiset käsittelevät tapauksia ihmiskauppaosaamisensa perusteella, jolloin pakkoavioliittoihin vahvasti liittyvä yhteisöllinen näkökulma voi jäädä huomiotta, vaikka se olisi tärkeää huomioida rikostutkinnassa ja rikosuhrien suojelussa, mihin voidaan tosin tarttua koulutuksilla. Ihmiskauppalainsäädäntö on kuitenkin jo nyt todetusti monimutkainen kokonaisuus, ja uuden erityispiirteiltään ihmiskaupasta selkeästi poikkeavan tarkoituksen lisääminen ei tekisi sen tulkinnasta helpompaa.

Ulkoministeriö katsoo, että pakkoavioliitot tulisi määritellä laissa ja että pakkoavioliittojen kriminalisointi tulisi säätää omana erillisenä teon muotona. Tämä mahdollistaisi myös sen, että pakkoavioliitot tunnustettaisiin myös Suomessa selkeästi kansainvälisen tulkintakäytännön mukaisesti ihmisoikeusloukkauksiksi. Myös muissa Pohjoismaissa on erillinen pakkoavioliittoa koskeva sääntely. Menettely edesauttaisi myös pakkoavioliittojen ennalta ehkäisemistä ja poistamista ei-toivottavana sekä ei-hyväksyttävänä tekona, yhdessä tietoisuuden lisäämisen kanssa. Kuten työryhmä toteaa, pakkoavioliitot jäävät usein piiloon viranomaisilta, mihin erillissääntely osaltaan myös vastaisi. Mikäli pakkoavioliitto kriminalisoitaisiin ainoastaan osana ihmiskaupan kriminalisointia, ilman erillistä, itsenäistä pakkoavioliiton rangaistussäännöstä, pakkoavioliiton rikostunnusmerkistön täyttyminen edellyttäisi myös muiden ihmiskaupan kriminalisoinnin edellytysten täyttymistä. Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden näkökulmasta tämä ei olisi riittävä, vaan pakkoavioliiton tulisi olla itsessään rangaistavaa.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto toteaa kannattavansa avioliittoon pakottamisen kriminalisoinnin täsmentämistä, joten esitys olisi parannus nykytilaan. Huolena on kuitenkin, että lisäämällä avioliittoon pakottaminen ihmiskaupan tarkoitukseksi ei välttämättä pystytä puuttumaan avioliittoon pakottamisen kaikkiin muotoihin. Suojan tulee olla mahdollisimman kattava, ja siksi yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto pitää edelleen perusteltuna harkita myös erillissäännöstä avioliittoon pakottamisesta sen rinnalla, että avioliittoon pakottaminen lisittäisiin ihmiskaupan tarkoitukseksi.

Juristiliitto ei ole vakuuttunut siitä, että esitetty sääntely kattaa kaikki avioliittoon pakottamisen muodot. Avioliittoon pakottamista voi tapahtua myös olosuhteissa, joissa ihmiskauppa, laiton uhkaus tai pakottaminen ei täyty.

3.3 Pakkoavioliiton käsitettä koskevat kysymykset

3.3.1 Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate ja pakkoavioliiton määrittely

Oikeuskanslerinvirasto, eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia, Helsingin hovioikeus, Helsingin poliisilaitos, apulaisprofessori Hyttinen, Itä-Suomen hovioikeus, Juristiliitto, korkein oikeus, NYTKIS r.y., Kirkkohallitus, Lapsiasiavaltuutettu, Loisto settlementti r.y., Länsi-Suomen syyttäjäalue, Naisjärjestöjen Keskusliitto, Rovaniemen hovioikeus, Suomen Syyttäjähdistys r.y., Tasa-arvovaltuutetun toimisto ja emeritusprofessori Matti Tolvanen kiinnittävät lausunnoissaan huomiota rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteeseen ja siihen esitysluonnoksessa tehtyyn ratkaisuun, jonka mukaisesti

rikoslakiin ei sisältyisi pakkoavioliiton määritelmää, vaan pakkoavioliiton käsitteen sisältöä selostettaisiin esityksen perusteluissa. Erityistä huomiota kiinnitettiin laillisuusperiaatteen näkökulmasta siihen, että pakkoavioliitto kattaisi esitysluonnoksen mukaisesti juridisesti pätevän avioliiton ohella siihen rinnastettavan liiton, mutta kyseinen seikka ei kävisi ilmi ihmiskauppa koskevasta säännöksestä.

Oikeuskanslerinvirasto tuo esiin, että esitystä koskevassa asiassa ongelmaa aiheuttaa se, että lakiin lisättäväksi ehdotettavalla termillä ”pakkoavioliitto” ei ole vakiintunutta tai yleisesti hyväksyttyä määritelmää. Lausunnossa todetaan, että kysymyksenalaiseksi voidaan nostaa se, onko perusteluissa mahdollista tarkentaa määritelmää koskemaan myös avioliittoon rinnastettavat liitot. Oikeuskanslerinviraston näkemyksen mukaan vakavaa pohdintaa jatkovalmistelussa edellyttää edelleen nykyisen esityksen suhde rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteeseen. Jos laissa on käytetty käsitettä ”pakkoavioliitto”, niin kysymyksenalaiseksi voidaan nostaa se, onko perusteluissa mahdollista tarkentaa määritelmää koskemaan myös avioliittoon rinnastettavat liitot. Vai onko kyse tällöin jo siitä, että perusteluissa pyritään laajentamaan rangaistavaksi sellaista (avioliittoon rinnastettaviin liittoihin pakotetut), jota ei laissa ole rangaistavaksi säädetty (avioliittoon pakotetut)? Oikeuskanslerinvirasto toteaa, että pakkoavioliitosta ei ole vakiintunutta määritelmää ja sanamuotonsa perusteella sen voitaisiin tulkita viittaavan ensisijaisesti avioliittoihin eikä muihin liittoihin. Pakkoavioliiton määritelmän täsmentäminen perusteluissa koskemaan myös avioliittoon rinnastettavia liittoja saattaa siten olla erilainen määritelmän laajennus kuin se, että pakkotyötä koskevien kansainvälisten oikeudellisten instrumenttien jonkin verran epäselvän terminologian johdosta riittäväksi on katsottu mainita momentissa pakkotyö.

Pakkoavioliiton määritelmään liittyvää tulkinnanvaraisuutta ja rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteeseen liittyvää oikeudellista ongelmaa olisi oikeuskanslerinviraston mukaan jatkovalmistelussa tarpeen arvioida ja perustella ehdotetun sääntelyratkaisun toimivuutta esimerkiksi sellaisen vaihtoehdon sijaan, että pakkoavioliiton määritelmä säädettäisiin laissa. Riippuen osin myös siitä, minkälaiseen lopputulokseen jatkovalmistelussa päädytään, asiassa olisi oikeuskanslerinviraston mukaan syytä ottaa huomioon, että säännöksen tulkinnallisuuteen ja rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteeseen saattaa jäädä sellaisia oikeudellisia kysymyksiä, joiden johdosta perustuslakivaliokunnan lausunnon pyytäminen saattaa olla suotavaa.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia toteaa lausunnossaan, että voimassa olevan lainsäädännön täsmentäminen ja selventäminen avioliittoon pakottamisen osalta turvaisi perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista ja täyttäisi kansainväliset sopimusvelvoitteet. Lausunnon mukaan ehdotettu lakimuutos olisi rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen näkökulmasta perusteltu, kun avioliittoon pakottamisen

rangaistavuus tulisi ilmenemään suoraan säännöksestä. Eduskunnan oikeusasia-miehen kanslia toteaa kuitenkin pitävänsä varsin ongelmallisena sitä, että säännöksestä ei ilmenisi suoraan, mitä pakkoavioliitolla tarkoitetaan. Koska pakkoavioliiton käsite olisi ehdotetussa säännöksessä mietinnön perustelujen mukaan varsin laaja ja pitäisi sisällään myös juridisesti pätevään avioliittoon rinnastettavan liiton, kuten esimerkiksi vakiintuneen uskonnollisen yhteisön yleisesti hyväksytyjen sääntöjen mukaan solmitun liiton, eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia totesi laillisuusperiaatteen näkökulmasta pitävänsä perusteltuna pakkoavioliiton määritelmän ilmene-mistä suoraan säännöksestä.

Korkein oikeus toteaa, että lakiin ehdotettua termiä ”pakkoavioliitto” ei voida pitää yleisesti vakiintuneena käsitteenä ainakaan siinä mielessä, että sen voitaisiin sel-västi katsoa kattavan kaikki menettelyt, jotka työryhmän mietinnössä on kuvattu kuuluvan rangaistavuuden piiriin. Erityisesti avioliitosta irtautumisen estämisen ran-gaistavuus ei ehdotetun muutoksen jälkeenkään ilmene vaikeuksitta laista. Lisäksi rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta voidaan pitää ongelmallisena, että pelkästään lain esityölausumissa tuotaisiin esiin se, että tunnusmerkistöä sovellet-taisiin juridisesti sitovan avioliiton lisäksi muunkinlaisiin avioliittoon rinnastettaviin liittoihin. Ainakin näiltä osin ehdotettua sääntelyratkaisua olisi perusteltua arvioida jatkovalmistelussa vielä tarkemmin.

Juristiliitto esittää huolensa siitä, että esityksen mukaan lakiin ei otettaisi määri-telmää pakkoavioliitosta, ja pitää esitystä rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisena, sillä pakkoavioliiton käsitteellä ei ole vakiintunutta mää-ritelmää, ja sanamuoto viittaa vain juridisesti pätevään avioliittoon. Jotta sääntely toteuttaisi sille asettuja tavoitteita, sen tulisi kattaa yksiselitteisesti myös avioliittoon rinnastettavat liitot.

Apulaisprofessori Hyttinen toteaa pitävänsä perusteltuna työryhmän ehdotusta, jonka mukaan pakkoavioliittoon saattamista koskeva ihmiskaupan tarkoitus kat-taisi (rekisteröidyn) avioliiton lisäksi avioliittoon rinnastuvat (epäviralliset) liitot. Apulaisprofessori Hyttisen mukaan avioliittoon rinnastuvia liittoja on vaikeaa, ellei mahdotonta määritellä laissa rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen edellyttä-mällä täsmällisyydellä, joten epävirallisten liittojen merkityssisältö jäänee väistä-mättä oikeuskäytännössä täsmennettäväksi. Niinpä eduksi on, mitä täsmällisemmin asiaa on pohdittu ja konkretisoitu lainvalmistelussa. Apulaisprofessori Hyttinen toteaa kuitenkin rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen näkökulmasta ongelmal-lisena, jos rikoslaissa ei lainkaan mainittaisi sitä, että myös avioliittoon rinnastuvat epäviralliset avioliitot voivat perustaa rikosvastuun. Jatkovalmistelussa voisi Hytti-sen mukaan pohtia, pitäisikö ihmiskaupan rikostunnusmerkistöön sisällyttää myös

asianmukainen rinnastusklausuuli – eli ihmiskaupan tunnusmerkistöön kirjattaisiin pelkän ”pakkoavioliittoon” sijasta termit ”pakkoavioliittoon tai siihen rinnastettavaan liittoon”.

Helsingin poliisilaitoksen näkemyksen mukaisesti rikosoikeudellisen täsmällisyysvaatimuksen mukaisesti rikoksesta epäillyn oikeusturvan ja viranomaistoiminnan ennakoitavuuden ja yhdenmukaisuuden vuoksi olisi syytä harkita jonkintasoisen pakkoavioliiton määritelmän ottamista lakiin. Poliisilaitoksen näkemyksen mukaan käsitettä voitaisiin määritellä tarkemmin hallituksen esityksessä. Helsingin poliisilaitos tuo lausunnossaan myös esiin, että juridisesti pätevän avioliiton ohella sellaiseen rinnastettavan liiton käsite olisi myös syytä jollain tasolla määritellä laissa.

Helsingin hovioikeus viittaa oikeuskanslerinviraston lausuntoon ja myös mietinnössä tunnistettuun sen osalta, että pakkoavioliiton käsitettä voidaan pitää tulkinnanvaraisena. Helsingin hovioikeuden näkemyksen mukaan mietinnössä on sinänsä käyty varsin kattavasti läpi, mitä pakkoavioliitolla tarkoitetaan. Tilanteet voivat olla hyvin erilaisia konkreettisesta pakottamisesta tilanteeseen, jossa varsinaista pakottamista ei ole, mutta henkilöllä ei ole ollut mahdollisuutta valita eikä vastustaa. Kaikkia tilanteita ei pystytä kattavasti määrittelemään lain tasolla ja määrittely tapahtuu viime kädessä oikeuskäytännössä. Jatkovalmistelussa olisi kuitenkin Helsingin hovioikeuden näkemyksen mukaan syytä selvittää, pitäisikö säätää jokin yleinen määritelmä, josta ilmenee, mitä pakkoavioliitolla tarkoitetaan ja että kysymys voi olla myös avioliitosta, joka ei ole niin sanotusti virallinen viranomaisen vahvistama ja hyväksymä avioliitto.

Länsi-Suomen syyttäjäalue viittaa lausunnossaan pakkotyön käsitteeseen ja sitä koskevaan tulkintakäytäntöön ja tuo erityisesti esiin Vaasan hovioikeuden tuomion vuodelta 2020, jossa on laajasti pohdittu pakkotyön määritelmää laillisuusperiaatteen kannalta. Länsi-Suomen syyttäjäalue tuo lausunnossaan esiin, että hovioikeus on ratkaisussaan katsonut, että pakkotyön käsitteen tulkintaa koskevassa harkinnassa on kiinnitettävä laintulkinnan ennakoitavuuden turvaamiseksi erityistä huomiota teon kokonaisarviointiin ja siihen, että syytetyllä on tahallisuuden edellyttämä tietoisuus niiden seikkojen moitittavuudesta, minkä perusteella hänen toimintansa todetaan lainvastaiseksi.

Länsi-Suomen syyttäjäalue tuo lausunnossaan esiin, että kun tulkinnanvaraisuus siltä osin, missä määrin nykysääntely kattaa muut kuin juridisesti pätevät avioliitot, on tunnistettu esityksessä ja kun pakkoavioliitosta ei ole vakiintunutta määritelmää selkeyttäisi tilannetta se, että määritelmän laajennus juridisesti pätevästä avioliitosta siihen rinnastettavaan liittoon kirjattaisiin lakiin. Näin esityksen tavoite selkeyttää nykytilannetta toteutuisi paremmin.

Tasa-arvovaltuutetun toimisto toteaa, että lain soveltamisen kannalta voi olla ongelmallista, mikäli pakkoavioliitto määritellään vain lain perusteluissa eikä laissa. Työryhmän näkemystä siitä, laillisuusperiaate mahdollistaisi pakkoavioliiton määrittelyn vain perusteluissa, kannattaisi perustella tämän vuoksi vielä tarkemmin. Tasa-arvovaltuutetun toimiston näkemyksen mukaan pakkoavioliiton määrittelyyn on ylipäättään tärkeää kiinnittää huomiota, koska sääntely ulotetaan koskemaan myös avioliittoon rinnastettavia liittoja. Nämä liitot saattavat olla hyvinkin erilaisia, minkä vuoksi määritelmän tulisi kattaa mahdollisimman kattavasti nämä mahdollisesti hyvinkin erilaiset tilanteet.

Emeritusprofessori Matti Tolvanen pitää kritiikille alttiina sitä mietinnön lähtökohtaa, että pakkoavioliitto määritellään lain esitöissä. Tolvasen näkemyksen mukaan on ainakin jossain määrin kyseenalaista, olisiko rikosvastuun laajuus lakitekstin perusteella riittävästi ennakoitavissa. Vaihtoehtona voisi Tolvasen näkemyksen mukaan olla se, että tunnusmerkistö kirjoitettaisiin tältä osin seuraavasti: ”pakkoavioliittoon tai vaikutuksiltaan siihen rinnastettavaan liittoon”. Esitöissä voisi täsmentää, mitä tarkoitetaan pakkoavioliittoon vaikutuksiltaan rinnastettavalla liitolla. Keskeistä olisi liiton tosiasiallinen sitovuus. Rinnastettavuuden kriteereitä on kuvattu työryhmän mietinnössä hyvin.

Lapsiasiavaltuutettu toteaa pitävänsä pakkoavioliiton määritelmää koskevia perusteluja sinänsä selkeinä, mutta katsoo, että määritelmän lain tasoinen sääntely voisi siitä huolimatta olla tarpeen. Lapsiasiavaltuutettu ehdottaa siten edelleen harkittavaksi, että lain tasollakin (RL 25:3) todettaisiin vähintäänkin, että ihmiskaupaksi katsottaisiin ”pakkoavioliitto tai muu siihen rinnastettava liitto” tai käyttäen muuta vastaavaa ilmaisua. Säännöskohtaisissa perusteluissa tarkennettaisiin, työryhmämietinnössä ehdotetuilla tavoin, mitä muulla pakkoavioliittoon rinnastettavalla liitolla tarkoitetaan. Lapsiasiavaltuutettu tuo lausunnossaan esiin, että vaihtoehtoisesti lienee mahdollista harkita vielä uudelleen erillissäännöstä pakkoavioliiton kriminalisoimiseksi, vaikka työryhmämietinnössä vaihtoehtoa on jo arvioitu melko tarkastikin ja siitä luovuttu.

Suomen Asianajajaliitto pitää rikosoikeudellisen täsmällisyysvaatimuksen kannalta tärkeänä, että kun ihmiskaupakriminalisointia tarkennetaan ehdotetulla tavalla tekemällä siihen nimenomainen pakkoavioliittoa koskeva lisäys, käsite pakkoavioliitto määritellään itsenäisesti ja mahdollisimman tyhjentävästi ilman viittauksia Istanbulin sopimuksen asiaa koskeviin osin rinnakkaisiin määritelmiin. Ehdotuksessa tehty linjaus siitä, että käsite avataan lainkohdan sijasta hallituksen esityksen perusteluissa, on Asianajajaliiton näkemyksen mukaan oikea ja realistinen. Käsitteen sisältö on monitahoinen, ja sen kaikki käytännön ilmenemismuodot ovat vaikeasti ennakoitavissa, minkä vuoksi sitä on käytännössä mahdotonta tyhjentävästi

määritellä rangaistussäännöksen sisällä. Asianajajaliitto katsoo, että pakkoavioliiton määritelmä mietinnön säädöskohtaisissa perusteluissa (kohta 7) on erittäin onnistunut ja kattaa ilmiön keskeiset tunnusmerkit. Ehdotuksessa on hyvin esitetty pakkoavioliiton erilaisia tunnistettuja muotoja. Sääntelytekniikka toteuttaa riittävästi laillisuusperiaatteen vaatimuksen sääntelyn täsmällisyydestä ja tarkkarajaisuudesta.

3.3.2 Sääntelyn kattavuus suhteessa juridisesti pätevään avioliittoon rinnastettaviin liittoihin

Se, että pakkoavioliittoon saattamista koskeva sääntely kattaisi myös juridisesti pätevään avioliittoon rinnastettavat liitot, saa lausunnonantajilta verraten laajaa tukea. *Etelä-Suomen syyttäjääalue, Helsingin hovioikeus, HEUNI, apulaisprofessori Hyttinen, Ihmisoikeusliitto, Kirkkohallitus, Lastensuojelun Keskusliitto, Loisto Settlementti r.y., Maahanmuuttovirasto, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Monika-Naiset liitto r.y., yliopistotutkija, tutkijatohtori Sanna Mustasaari, Naisjärjestöjen Keskusliitto, oikeuskanslerinvirasto, tutkijatohtori Lisa Grans ja professori Elina Pirjatanniemi, Poliisihallitus, Rikosuhripäivystys, Rovaniemen hovioikeus, sosiaali- ja terveysministeriö, Suomen Asianajajaliitto, tasa-arvovaltuutetun toimisto, työ- ja elinkeinoministeriö, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos ja ulkoministeriö* tuovat nimenomaisesti esiin kannattavansa mainittua sääntelyratkaisua.

HEUNI toteaa pitävänsä hyvin perusteltuna, että esityksen mukaisesti pakkoavioliittoon saattamista koskeva sääntely kattaisi juridisesti pätevän avioliiton ohella sellaiseen rinnastettavan liiton. Tämä on tärkeää, koska oman yhteisönsä näkökulmasta henkilö on avioliitossa, vaikka se olisikaan juridisessa mielessä pätevä. Esimerkiksi niin sanottu uskonnollinen avioliitto voi olla uhrin näkökulmasta tärkeämpi kuin virallisesti rekisteröity avioliitto. Pahimmassa tapauksessa henkilö saatettaisiin tarkoituksella saattaa virallisen avioliiton sijasta nimenomaan uskonnolliseen avioliittoon, jotta voitaisiin välttää rikosvastuun toteutuminen.

Lastensuojelun Keskusliitto tuo esiin kannattavansa, että sääntely kattaisi juridisesti pätevän avioliiton ohella myös sellaiseen rinnastettavan liiton. Sellainen liitto, joka ei ole juridisesti pätevä, voi tosiasiallisesti olla yhtä sitova kuin juridisesti pätevä avioliitto ja vastata esimerkiksi olosuhteiltaan täysin juridisesti pätevää avioliittoa. Sääntelyn kattavuus vaikeuttaa sääntelyn kiertämistä, joka on erityisen merkittävää alaikäisten suojelun kannalta. Suomessa alle 18-vuotias ei voi mennä juridisesti pätevään avioliittoon, joten lähtökohtaisesti Suomessa solmittujen alaikäisten pakkoavioliitoissa on kyse avioliittoon rinnastettavasta liitosta.

Maahanmuuttovirasto tuo lausunnossaan esiin pitävänsä erityisenä tärkeänä, että määritelmä kattaa esitetyn mukaisesti juridisesti pätevän avioliiton lisäksi juridisesti pätevään avioliittoon rinnastettavan liiton mukaan lukien uskonnollisen avioliiton. Turvapaikanhakijoiden kohdalla avioliittoon pakottamisessa on usein kyse uskonnon tai yhteisön sääntöjen mukaan sitovasta avioliitosta, joka ei kuitenkaan ole juridisesti pätevä. Siten määritelmällinen rajausta pelkästään juridisesti pätevään avioliittoon jättäisi säännöksen ulkopuolelle merkittävän osan turvapaikkaprosessissa ilmenevistä pakkoavioliittotilanteista.

Tutkijatohtori Lisa Grans ja professori Elina Pirjatanniemi (yhteislausunto) tuovat esiin, että ihmisoikeusnäkökulmasta olisi ongelmallista jättää epäviralliset avioliitot lainsäädännön ulkopuolelle. Jos juridisesti päteviä ja ns. epävirallisia avioliittoja käsiteltäisiin eri tavoin, niiden välille luotaisiin ongelmallisia eroja rangaistusten, soveltamiskriteereiden ja syyteoikeuden suhteen. Tämä voisi myös johtaa pakkoavioliittoja koskevien rikosoikeudellisten säännösten kiertämisyhteyksiin mm. sellaisissa tilanteissa, joissa tällaiset epäviralliset avioliitot jätettäisiin rekisteröimättä rangaistusten välttämiseksi. Tämä johtaisi uhrien eriarvoiseen kohteluun pakotetun avioliiton juridisen statuksen perusteella. Käytännössä epävirallisiin avioliittoihin pakotettuja henkilöitä uhkaavat usein samat ihmisoikeusrikkomukset – esimerkiksi väkivalta ja pakotettu raskaus – kuin juridisesti päteviin avioliittoihin pakotettuja henkilöitä.

Rikosuhripäivystys tuo esiin kannattavansa, että myös Suomen oikeusjärjestelmän mukaan epäviralliset, avioliittoon rinnastettavat liitot katetaan säännöksessä. Kuten esityksessä on huomioitu, vaikka avioliitto ei olisi Suomessa juridisesti pätevä, uhrin olosuhteet voivat olla sellaiset, että ihmiskaupan määritelmä täyttyy. Valtaosa RIKU:n erityistukipalvelun asiakkaista on solminut virallisen avioliiton ulkomailla ja rekisteröinyt sen Suomessa. Asiakkuudessa on myös henkilöitä, joiden avioliitto on solmittu ulkomailla, mutta uhri ei ole Suomessa rekisteröity puolisonsa viralliseksi vaimoksi, vaikka on tosiasiallisesti elänyt pakkoavioliitossa Suomessa puolison toisena vaimona.

Poliisihallitus toteaa pitävänsä hyvänä, että pakkoavioliittoon saattamista koskeva sääntely kattaisi myös juridisesti pätevän avioliiton ohella sellaiseen rinnastettavan liiton, koska pakkoavioliitot solmitaan useimmiten kulttuureissa, joissa avioliittoa ei solmita Suomen lain tarkoittamalla tavalla juridisesti pätevinä vaan pikemmin uskonnollisena tai kulttuurisen ryhmän sääntöjen mukaisena.

Suomen Asianajajaliitto katsoo, että henkilön vapauden ja itsemääräämisoikeuden sekä henkilökohtaisen koskemattomuuden suojaa on perusteltua antaa myös sellaiselle henkilölle, jonka liitto merkittävältä osin vastaa juridisesti pätevää avioliittoa.

Tältä osin rinnastettavuutta koskevat kriteerit on säännöskohtaisissa perusteluissa määritelty siinä määrin täsmällisesti ja tarkkarajaisesti, että juridisesti pätevään avioliittoon rinnastettavan liiton käsitteen sisältö on riittävän tarkasti rajattavissa ja selvitettävissä.

Lausunnon antanut *yksityishenkilö* toteaa, että siihen mietinnössä esitettyyn, että juridisesti pätevään avioliittoon rinnastettavan liiton käsitteen sisältö olisi (yleensä) helposti selvitettävissä konkreettisissa tilanteissa, ei voi yhtyä.

3.3.3 Avioliitosta irtaantumisen estäminen pakkoavioliittona

Amnesty International Suomen osasto r.y., HEUNI, Ihmisoikeusliitto, professori Minna Kimpimäki, Lastensuojelun Keskusliitto, Loisto Settlementti r.y., yliopistotutkija, tutkijatohtori Sanna Mustasaari, tutkijatohtori Lisa Grans ja professori Elina Pirjatanniemi, sosiaali- ja terveysministeriö ja Terveystieteiden tutkimuskeskus tuovat nimenomaisesti esiin kannattavansa sitä, että sääntely kattaa myös avioliitosta irtaantumisen estämisen.

HEUNI toteaa pitävänsä tärkeänä, että pakkoavioliitto määritellään laajasti, kuten esityksessä on tehty, jolloin määritelmä kattaa sekä avioliiton solmimisvaiheen että tilanteen, jossa henkilöä estetään irtautumasta pakkoavioliitoksi muodostuneesta liitosta. *HEUNI:n* tutkimuksissa on nostettu esiin, että pakkoavioliittoihin ja niiden solmimiseen voi liittyä monenlaista pakottamista, painostamista ja eri muotoista ja asteista väkivaltaa ja vapauden ja toiminnan rajoittamista. *HEUNI* pitää hyvänä, että eri keinoja ja tekotapoja käydään esityksessä läpi hyvin konkreettisella tavalla. Pakkoavioliitossa on usein kyse yksittäisten tekojen sijaan pidempiaikaisesta prosessista tai sarjasta tekoja, jossa henkilön tilanne voi myös vaihdella ajan saatossa.

Tutkijatohtori Lisa Grans ja professori Elina Pirjatanniemi (yhteislausunto) pitävät perusteltuna ratkaisua, jossa pakkoavioliitto kattaa myös pakottamisen avioliitossa pysymiseen. Vaikka henkilö on suostunut esimerkiksi järjestettyyn avioliittoon, hän voi myöhemmin haluta eroa. Tilanteissa, joissa esimerkiksi yhteisön paine estää henkilöä lähtemästä avioliitosta, liitossa tapahtuvat ihmisoikeusloukkaukset voivat jatkua hyvinkin pitkään. Grans ja Pirjatanniemi tuovat esiin, että olisi myös tärkeä huomioida, että vaikka Istanbulin sopimus edellyttää jäsenvaltioilta ainoastaan avioliittoon pakottamisen kriminalisointia, Suomella on muita ihmisoikeusvelvoitteita, jotka mm. edellyttävät, että lainsäädäntö suojaa yksityiselämää ja antaa suojaa kidutusta ja muuta julmaa, epäinhimillistä tai halventavaa kohtelua vastaan. Näiden toteutuminen on uhattuna, kun henkilö pakotetaan pysymään esimerkiksi väkivaltaisessa avioliitossa.

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö pitää erittäin kannatettavana, että ehdotuksessa on omaksuttu lähestymistapa, jossa ei rajauduta avioliittoon pakottamiseen ainoastaan avioliiton solmimisen kontekstissa, vaan pakottaminen voi liittyä myös avioliitosta irtautumisen estämiseen ja avioliitossa pysymiseen pakottamiseen. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö tuo esiin, että joissain tapauksissa voisi tulla vastaan tilanne, jossa pakkoavioliittoa ei olisi mahdollista kumota, koska kumoamisen edellytyksenä on avioliiton solmimiseen liittyvä pakko.

Korkein oikeus tuo lausunnossaan esiin, että avioliitosta irtautumisen estämisen rangaistavuus ei ehdotetun muutoksen jälkeenkään ilmene vaikeuksitta laista.

Myös *professori Kimpimäki* kiinnittää lausunnossaan huomiota ihmiskauppasääntöksen sanamuotoon ("saattamiseen"), jonka täsmentäminen suhteessa olosuhteista irtautumiseen olisi Kimpimäen mukaan laillisuusperiaatteen näkökulmasta perusteltua. Professori Kimpimäki tuo lausunnossaan esiin yleisempänä ihmiskauppasääntöksen liittyvänä huomiona, ettei hän pidä täsmällisyyden näkökulmasta ideaalisena sitä, ettei sääntöksen sanamuoto ("saattamiseen") selvästi kata ihmiskauppaa tarkoittaviin olosuhteisiin saattamisen ohella myös tällaisista olosuhteista irtautumista, vaikka sääntöksen vakiintuneen ja perustellun tulkinnan mukaisesti myös tällainen toiminta kuuluu sääntöksen alaan. Laillisuusperiaatteen näkökulmasta sääntöksen täsmentäminen myös tältä osin olisi perusteltua.

Syyttäjälaitos (valtakunnansyyttäjän toimisto) esittää harkittavaksi, tulisiko pakkoavioliitossa pitäminen ja avioliitosta irtaantumisen estäminen mainita nimenomaisesti teon tarkoituksina, vaikka ihmiskauppasääntöksen lähtökohtana onkin se, että sääntöksen muotoilu "saattaminen" kattaa myös sen, että joku henkilön määräysvaltaan ottamalla ylläpitää tiettyä tilaa tai olosuhdetta tai estää toista poistumasta tällaisesta tilasta tai olosuhteista.

Lausunnon antanut *yksityishenkilö* toteaa, että mietinnön mukaan avoliitto jätettäisiin pakkoavioliiton käsitteen ulkopuolelle. Eroa onkin tältä osin liiton syntyvaiheessa, mutta ei asiallisesti niinkään suhteesta irtipääsemisen kohdalla. Voidaan kysyä, että jos henkilö asuu avoliitossa sellaisissa pakottavissa olosuhteissa ("pakkoavoliitossa"), että hän ei koe voivansa irtautua siitä, niin miksei uhrin omalle kokemukselle anneta vastaavaa merkitystä kuin yhteisöllisessä liitossa. Suomessa juridisesti pätemättömässä yhteisöllisessä liitossa tai vaikka ihan avioliitossakin asuva saa ainakin lievempiä pakottamistoimia vastaan parempaa oikeussuojaa kuin avoliitossa elävä ottaen huomioon ihmiskaupan ankarahko rangaistusasteikko.

3.4 Alle 18-vuotiaisiin kohdistuvat teot

HEUNI, apulaisprofessori Hyttinen, professori Kimpimäki, Lastensuojelun Keskusliitto ja Mannerheimin Lastensuojeluliitto pitävät tarpeellisena selkeyttää esitystä siltä osin kuin on kyse alle 18-vuotiaisiin kohdistuvista teoista.

HEUNI:n näkemyksen mukaisesti esityksen perusteella ei ole täysin yksiselitteistä, millaisissa tapauksissa lapsiavioliittoa ei tulisi pitää pakkoavioliittona ja näin ollen ihmiskauppana. *HEUNI* pitää esitystä ristiriitaisena suhteessa vuonna 2019 toteutettujen avioliittolain muutosten kanssa ja piti ongelmallisena, jos ulkomailla alaikäisenä solmittuja avioliittoja kohdellaan Suomen laista poikkeavalla tavalla. *HEUNI:n* näkemyksen mukaan, koska alaikäiset eivät Suomen lain mukaan saa avioitua, seuraa tästä se, että kaikki ulkomailla avioliiton alaikäisenä solmineet ovat pakkoavioliitossa ja sitä kautta ihmiskaupan uhreja. Lisäksi *HEUNI* tuo esiin, että lapsen edun näkökulmasta muut keinot kuin rikosoikeusprosessi voivat olla oikeuksien toteutumisen näkökulmasta ensisijaisia, oli alaikäisen avioliiton osalta määritelmällisesti kyse pakkoavioliitosta ja ihmiskaupasta tai ei.

Apulaisprofessori Hyttisen mukaan työryhmän ehdotuksen perusteella voi jäädä epäselväksi, mikä merkitys lapsen suostumuksella voi olla rangaistusvastuuta arvioitaessa. *Apulaisprofessori Hyttinen* toteaa tunnistavansa, että alaikäisiin liittyvissä avioliitoissa rangaistavuuteen liittyvät kysymykset ja rajanvedot voivat olla hankalia, mutta pitävänsä silti perusteltuna, että jatkovalmistelussa analysoitaisiin perustelummin sitä, missä määrin ja minkälaisissa tilanteissa alaikäinen voi – jos voi – antaa pätevän ja rikosvastuun poistavan suostumuksen avioliittoon. Esimerkiksi *Hyttisen* tulkinnan mukaan rangaistusvastuuta arvioitaessa pitää (suomalaisessa doktriinissa) suhtautua pidättyväisesti siihen, että ”alaikäisen selvä ja omaehtoinen tahto” voi poistaa rangaistusvastuun esimerkiksi sellaisessa tilanteessa, jossa osapuolten välinen suhde ei vaikuta tasapainoiselta esimerkiksi iän, talouden, taustan tai muun vastaavan tekijän perusteella.

Professori Kimpimäen näkemyksen mukaan lapsi- ja pakkoavioliiton keskinäissuhde ei näyttäyty esityksessä täysin selkeänä tai johdonmukaisena siltä osin kuin on kyse 16 vuotta täyttäneistä lapsista. *Professori Kimpimäki* toteaa pitävänsä tärkeänä, että perusteluissa otettaisiin selkeämmin kantaa siihen, millaisissa tapauksissa lapsiavioliittoa ei tulisi pitää pakkoavioliittona ja näin ollen ihmiskauppana. Lisäksi *professori Kimpimäki* pitää sääntelyn tavoitteiden ja lapsen aseman kannalta ongelmallisena, jos lapsen tahto/suhtautuminen nostetaan arvioinnissa ratkaisevaksi kiinnittämättä huomiota niihin olosuhteisiin, joissa lapsen tahto on muodostunut. Lisäksi *Kimpimäki* tuo esiin, että jos tarkoituksena on, että lapsiavioliitot laajasti ymmärretään pakkoavioliitoiksi, esityksessä olisi perusteltua ottaa kantaa myös ulkomailla

laillisesti solmittuihin lapsiavioliittoihin. Näin ennen kaikkea siksi, ihmiskaupassa on kyse kansainvälisestä rikoksesta, johon liittyy laaja ekstraterritoriaalinen toimivalta (RL 1:7).

Lastensuojelun Keskusliitto huomauttaa lausunnossaan, että alaikäisen omaehtoisen tahdon arvioiminen on ristiriidassa avioliittolain avioliiton solmimiselle asettaman ehdottoman 18-vuoden ikärajan kanssa. Lausunnon mukaan [esityksen perusteella] jää epäselväksi, miksi ihmiskauppasäännöksen soveltamista harkitessa arvioidaan alaikäisen omaehtoista tahtoa, jos alaikäinen ei voi avioliittolain mukaan solmia avioliittoa. Esityksestä jää epäselväksi, minkälaisessa tilanteessa voitaisiin katsoa, että alaikäisen saattaminen avioliittoon olisi lapsen edun mukaista. Lastensuojelun Keskusliitto toteaa kannattavansa sitä, että alle 16-vuotiaiden avioliittoon saattaminen voidaan tulkita ihmiskaupaksi. Sääntelyä tulisi lausunnon mukaan kuitenkin vielä selkeyttää 16–17-vuotiaiden osalta. Hallituksen esityksessä ei ole avattu tilanteita, joissa alaikäisen avioliiton määrittelemisen pakkoavioliitoksi ja näin rangaistavaksi ihmiskauppana voisi olla ongelmallista lapsen näkökulmasta. Esimerkiksi, jos kyseessä on avioliitto, jossa osapuolten ikäero ei ole merkittävä ja alaikäinen osapuoli on lähellä täysi-ikäisyyttä avioliiton solmimisen ajankohtana, tuleeko lapsen oma mielipide asiassa ottaa kokonaisharkinnassa huomioon? Lastensuojelun Keskusliitto myös kysyy, että jos avioliittoon on jo syntynyt lapsia, tuleeko punnittavaksi näiden lasten etu ja oikeus elää vanhempiensa kanssa ja mitä käytännön seurauksia perheelle on siitä, että avioliitto määritetään ihmiskauppana rangaistavaksi pakkoavioliitoksi. On tärkeää huolehtia siitä, että lainsäädäntömuutoksilla ei tosiasiallisesti heikennetä alaikäisenä avioliiton solmineiden henkilöiden asemaa tai avioliitossa syntyneiden lasten asemaa.

Lastensuojelun Keskusliitto toteaa lausunnossaan, että monet yksityiskohdat liittyen lasten avioliittoon saattamisen ja pakkoavioliiton kriminalisoinnissa jäävät vielä epäselviksi. Lausunnon mukaan tulisi harkita, olisiko ihmiskauppapöytäkirjan muutoksen lisäksi tarpeen säätää erikseen rangaistavaksi alaikäisen saattaminen avioliittoon, jolloin lainsäädäntö voisi olla täsmällisempää ja voitaisiin säätää mahdollisista poikkeustapauksista ja kokonaisharkinnasta tarkoituksenmukaisesti.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto toteaa pitävänsä tärkeänä, että esityksen perusteluja täsmennettäisiin ja tarkennettaisiin alle 18-vuotiaiden osalta. Alaikäisen asemaan ja oikeuksiin liittyviä kysymyksiä problematisoidaan ja tuodaan mietinnössä esille, mutta käsittelyn perusteella ei saa selkeää kuvaa siitä, milloin alaikäisen kohdalla on kysymys ihmiskaupasta tai millaisin premissein asiaa harkitaan.

Suomen Asianajajaliitto tuo lausunnossaan esiin, että ihmiskauppaa koskevan sääntelyn ytimessä on lasten oikeuksien puolustaminen. Sen vuoksi Asianajajaliitto pitää oikeana ratkaisua, jossa alle 18-vuotiaaseen kohdistuvan teon osalta ei edellytetä lainkohdassa mainittujen keinojen käyttämistä, eikä siten varsinaista pakottamista, vaan alaikäisen saattaminen avioliittoon katsotaan sellaisenaan täyttävän tunnusmerkistön.

Avioliittoon pakottamisen erilliskriminalisointia kannattavan *ulkoministeriön* näkemyksen mukaan alle 18-vuotiaiden pakkoavioliitot, eli lapsiavioliitot tulisi ulkoministeriön näkemyksen mukaan olla aina teon törkeinä muotoina rangaistavia. Näin vahvistettaisiin myös lapsille, ja nimenomaan jokaiselle tytölle kuuluvien oikeuksien toteutumista tasa-arvoisemmin.

Lastensuojelun Keskusliitto kiittää lausunnossaan, että esityksessä on avattu lapsen oikeuksien sopimuksen asiaan liittyvien artikloiden sisältöä. Lapsen edun huomioiminen, lapsen oikeus tulla kuulluksi, oikeus yksityisyyteen, oikeus suojeluun väkivallalta ja oikeus elää yhdessä vanhempiensa kanssa ovat keskeisiä huomioon otettavia lapsen oikeuksia. Lisäksi lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa sopimusvaltioita ryhtymään toimiin poistaakseen lasten terveydelle vahingollisia perinteisiä tapoja, ehkäistäkseen lasten laittomat maasta kuljetuksen ja ulkomailta palauttamatta jättämiset sekä suojellakseen lasta kaikilta seksuaalisen riiston ja hyväksikäytön muodoilta.

3.5 Pakottamisessa käytettävät keinot

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos nostaa lausunnossaan esiin, että joissain Euroopan maissa, joissa on erilliskriminalisointi avioliittoon pakottamisesta, on herännyt myös kritiikkiä liian kapeasta ilmiön ymmärtämisestä ja pakkoavioliiton määritelmällisestä rajautumisesta niin, että se huomioi vain vakavamman väkivallan käytön pakottamisen välineenä. Avioliittoon pakottaminen voi tapahtua myös hyvin hienovaraisen, yhteisöllisen painostamisen ja kontrolloinnin kautta, jolloin rikosprosessissa riittävän näytön saaminen pakottamisen lievimmistä muodoista on hankalaa. Avioliittoon pakottamisen ohella voi esiintyä muutakin pakottavaa toimintaa, joka voi olla osa laajempaa pakottavaa kontrollia. Pakottava kontrolli tunnistetaan tutkimuksissa yhdeksi väkivallan eskaloitumisen riskitekijäksi. Huolena on, ettei avioliittoon pakottamista tunnisteta naiseen kohdistuvaksi väkivallaksi, jolloin myös pakottava kontrolli ja muun väkivallan riski jää tunnistamatta.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto nostaa lausunnossaan esiin, että koska tapauksia ei vielä juurikaan ole, tulisi hallituksen esityksessä välttää liian tiukkojen tyyppilisten muotojen kuvaamista. Tapausten mahdollisesti lisääntyessä sekä ajan myötä avioliittoon pakottaminen voi saada muotoja, joita esityksessä ei tunnisteta. Esimerkiksi avioliittoon pakottaminen voi tapahtua Suomessa, Suomen kansalaisten välillä. Lisäksi verkon vaikutukset ilmiöön ja puolison kontrollointiin voivat lisääntyä tulevaisuudessa.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto toteaa tuoreen Lapsi ihmiskaupan kohteena -selvityksen havaintojen pohjalta pitävänsä tärkeänä, että hallituksen esityksessä kuvataan monipuolisesti vallankäytön ja kontrollin keinoja, ja että pakon määrittelmä tehdään niin, että tunnistetaan myös psykologinen pakko ja esimerkiksi taloudellinen riippuvuus. Ottaen huomioon vaikeuden lapsen ja aikuisen valtaeron tunnistamisessa, lienee valtaeron tunnistaminen vielä vaikeampaa aikuisten välillä. On tärkeää, että hallituksen esityksen perusteluissa avataan kattavasti kontrollin keinoja.

Loisto Settlementti r.y. tuo lausunnossaan esiin pitävänsä hyvänä, että mietinnössä tuodaan esiin tarve määrittellä pakottaminen laajemmin kuin nykyisellään Istanbulin sopimuksessa on määriteltä. Pakottamisen taustalla on erilaisia valta- ja riippusuhteita em. ohella, kuten psykologinen, sosiaalinen, taloudellinen ja esimerkiksi oleskelulupa sidottu riippuvuus. Myös huoltajusasioilla ja lapsiin liittyvillä muilla asioilla kiristetään, painostetaan ja pakotetaan ihmisiä avioliitossa pysymiseen. Lisäksi painostusta ja pakottamista tapahtuu kohdistamalla uhkaa esimerkiksi toiseen lähisukulaiseen tai perheeseen toisessa maassa. Pakottava kontrolli ja tarve sen rangaistavuuteen on ollut esillä viime aikoina, ja se on niin ikään osa pakottamista, joka linkittyy pakkoavioliittoihin. Nämä asiat on huomioitava pakottamisen uudelleen määrittelyssä ja siinä, miten ne sisällytetään pakkoavioliittojen rangaistavuuden perusteeksi.

Lausunnon antanut *yksityishenkilö* esittää kysymyksen, onko edes tarkoitettu luoda jotain objektiivisesti määriteltävää tasoa, jonka voidaan katsoa vaikuttavan uhrin tahdonmuodostukseen, vai onko tämä kriteeri tässä yhteydessä puhtaasti subjektiivinen. Mennäänkö siihen, että uhrin oma kokemus (tunnetila) asiasta ratkaisee sen, onko jokin toiminta vaikuttanut hänen tahdonmuodostukseensa, tai peräti niin, että uhri saa itse päättää, mikä on vaikuttanut hänen tahdonmuodostukseensa.

3.6 Muut huomiot

3.6.1 Esitysluonnoksen vaikutukset ja vaikutusarvioinnit

Osassa lausunnoista kiinnitetään huomiota esityksen vaikutuksiin ja vaikutusarviointia koskevaan jaksoon.

Helsingin poliisilaitos viittaa lausunnossaan Poliisihallituksen ja keskusrikospoliisin tekemään kartoitukseen potentiaalisista avioliittoon pakottamista koskevista rikostutkinta-asioista. Kartoituksesta ilmeni, että Helsingin poliisilaitoksessa on viimeisen kymmenen vuoden aikana ollut tutkinnassa kaksi juttua. Tähän nähden työryhmämietinnössä esitetty lakimuutoksen johdosta tapahtuva muutaman tutkitavan jutun lisäys vuositason valtakunnallisesti vaikuttaa Helsingin poliisilaitoksen mukaan oikealta. Helsingin poliisilaitos katsoo, että nyt ehdotettavalla täsmennyksellä on todennäköisesti se seuraus, että avioliiton syntyolosuhteisiin kiinnitetään tutkinnassa entistä tarkempaa huomioita ja siten muutamia ihmiskaupparikoksia saattaa paljastua lisää.

Suomen Asianajajaliitto tuo esiin, että avioliittoon pakottamisen nostamiselle erikseen tunnusmerkistötekijäksi on katsottava olevan myös esitutkinta- ja syyttäväviranomaisten käytännön toimintaa ohjaava merkitys. On ennakoitavissa, että ehdotettu sääntely osaltaan terävöittää esitutkinta- ja syyttäväviranomaisessa vähitellen muotoutumassa olevaa ihmiskauppasäännöksen tulkinta- ja soveltamiskäytäntöä. Suomen Asianajajaliiton näkemyksen mukaan olisi erittäin tärkeää, että esitutkinta- ja syyttäväviranomaisten sekä sosiaaliviranomaisten valmiutta tunnistaa pakkoavioliittoon liittyviä olosuhteita parannettaisiin. Suomen Asianajajaliitto katsoo, että ehdotetun sääntelyn käytännön vaikuttavuus on olennaisesti riippuvainen edellä mainittujen viranomaisten asiaan koskevasta kouluttamisesta.

Länsi-Suomen syyttäjälaitos tuo lausunnossaan esiin, että kyse on tyypillisesti selvaisesta rangaistussäännöksestä, jossa esitutkintayhteistyötä syyttäjän ja esitutkintaviranomaisen kanssa tehdään hyvin varhaisesta vaiheesta alkaen. Jutut todennäköisesti lisääntyvät, koska pakkoavioliittoja tunnistettaisiin paremmin. Tämä lisäisi myös syyttäjien työmäärää, vaikka kaikki tapaukset eivät päätyisi tuomioistuimiin.

Myös *Syyttäjälaitos (valtakunnansyyttäjän toimisto)* kiinnittää lausunnossaan huomiota siihen, että uuden teon tarkoituksen ja uuden pakkoavioliittoa koskevan juridisen käsitteen lisääminen tulee vaatimaan syyttäjän aktiivista työpanosta esitutkintayhteistyöhön, jotta esitutkintaviranomainen saa tarvitsemansa tuen pakkoavioliiton juridisen käsitteen sisällön määrittelemiseksi ja sitä koskevan näytön

hankkimiseksi. Lisäksi Syyttäjälaitos (valtakunnansyyttäjän toimisto) toteaa, että uuden juridisen käsitteen luominen aiheuttanee koulutustarpeen ja myös koulutuksen päivittämisvelvoitteen siitä näkökulmasta, että avioliittolainsäädäntöön liittyvät käsitteet huomioidaan ihmiskauppakoulutuksessa, toisin kuin aiemmin. Lisäksi vakiintuneen oikeuskäytännön saamiseksi uuden teon tarkoituksen, teon toteuttamistavan sekä pakkoavioliiton käsitteen osalta on syyttäjien oltava valmiina hakemaan muutosta hovioikeudesta sekä ennakkoratkaisuja korkeimmasta oikeudesta, mikä vaatii oman työpanoksensa.

Loisto Settlementti r.y. tuo lausunnossaan esiin, että mietinnössä on tuotu vaikutuksia melko kattavasti esiin, joskin pakkoavioliiton rangaistavuuden mahdollisia negatiivisia vaikutuksia ei esityksestä käy ilmi. Näistä esimerkkinä pakkoavioliiton yrityksen, pakkoavioliittoon joutuneen tai siitä irtautumisesta estämisen uhrit eivät välttämättä uskalla ilmoittaa ja hakea apua tilanteeseensa, koska eivät halua perheenjäsenilleen rikosoikeudellista rangaistusta.

Maahanmuuttovirasto viittaa lausunnossaan ihmiskaupan määritelmään ulkomaalaislaissa ja tuo esiin, että rikoslain mukaisen ihmiskaupan määritelmän muuttaminen muuttaa myös siten ulkomaalaislain mukaista ihmiskaupan määritelmää. Maahanmuuttovirasto toteaa, että pakkoavioliitto tunnistetaan jo nykyisen sääntelyn perusteella ihmiskaupaksi Maahanmuuttoviraston soveltamiskäytännössä. Pakkoavioliittoon saattamisen lisääminen rikoslain ihmiskauppaa koskevaan säännökseen teon tarkoituksiksi nostaa kyseisen ihmiskaupan muodon kuitenkin näkyvämmäksi eikä tällöin teolla tarvitse olla muuta säännöksen mukaista tarkoitusta. Siten lainmuutos voisi Maahanmuuttoviraston mukaan yksittäistapauksissa vaikuttaa siihen, että pakkoavioliiton kohteeksi joutunut voitaisiin katsoa nykytilannetta matalammalla kynnyksellä olevan ulkomaalaislain tarkoittama ihmiskaupan uhri.

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö toteaa vaikutusarviointikohtaan täydennyksenä, että tasa-arvolain tarkoituksena on myös estää sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuva syrjintä. Kohdassa 4.2.2 olisi hyvä huomioida se, että myös Istanbulin sopimus (artikla 6) velvoittaa sisällyttämään sukupuolinäkökulman yleis-sopimuksen määräysten täytäntöönpanoon ja niiden vaikutusten arviointiin sekä edistämään ja panemaan tehokkaasti täytäntöön naisten ja miesten välistä tasa-arvoa sekä naisten vaikutusvallan vahvistamista edistäviä toimintaperiaatteita.

Tasa-arvovaltuutetun toimisto muistuttaa lausunnossaan, että pakkoavioliitot eivät ole sukupuolineutraali ilmiö. Kansainvälisessä oikeudessa pakkoavioliitot on määritelty naisiin kohdistuvan, sukupuoleen perustuvan väkivallan muodoksi. Tasa-arvovaltuutettu pitäisi hyvänä, jos hallituksen esitykseen sisällytettäisiin vielä nimenomainen luku, jossa arvioitaisiin tarkemmin ehdotetun sääntelyn vaikutuksia

sukupuolten tasa-arvoon (eli tehtäisiin ns. sukupuolivaikutuksien arviointi). Perustuslain 6 §:ssä säädetty velvollisuus edistää sukupuolten tasa-arvoa koskee myös lainsäätäjää.

Työ- ja elinkeinoministeriö tuo lausunnossaan esiin, että esitetyn muutoksen vaikutusten arvioinnissa voitaisiin tuoda esiin vaikutukset erityisesti sukupuolijärjestelmältään hyvin vanhakantaisista yhteiskunnista Suomeen muuttaneiden kotoutumiseen. Naisten kotoutumisen ja hyvinvoinnin voidaan odottaa vahvistuvan, jos mietinnön mukaisella lainsäädäntömuutoksella viestittäisiin nykyistä selkeämmin yhteiskunnan tahtotila ehkäistä avioliittoon pakottamista ja rangaista siitä. Lainsäädäntömuutos voisi alentaa kynnystä tuoda pakkoavioliitto viranomaisten tietoon sekä vahvistaa uskallusta ilmaista vastustustaan tilanteissa, joissa nuoria, etenkin naisia, painostetaan pakkoavioliittoon tai pysymään sellaisessa.

3.6.2 Muiden kuin lainsäädännöllisten toimenpiteiden tarve ja merkitys

Amnesty International Suomen osasto, Ihmisoikeusliitto, Kirkkohallitus, Lastensuojelun Keskusliitto, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Monika-Naiset liitto r.y., yliopistotutkija, tutkijatohtori Sanna Mustasaari, Naisasialiitto Unioni r.y., Naisjärjestöjen Keskusliitto, NYTKIS r.y., sosiaali- ja terveysministeriö, Suomen ortodoksinen kirkko, työ- ja elinkeinoministeriö sekä Terveiden ja hyvinvoinnin laitos tuovat lausunnoissaan esiin muiden kuin lainsäädännöllisten toimenpiteiden tärkeyden avioliittoon pakottamisen estämisessä ja torjumisessa. Lausunnonantajat korostavat esimerkiksi ennaltaehkäisyä, asianomistajien tietoisuuden lisäämistä, suojelun ja palvelujen sekä viranomaisten kouluttamisen merkitystä.

Amnesty International Suomen osasto toteaa viranomaisten koulutuksen lisäksi tarvittavan tehokasta ehkäisevää työtä, tiedottamista ja helposti saavutettavia, riittävän kattavia tukipalveluja avioliittoon pakotetuille. Lainsäädännön ja palvelujen kehittämisen yhteydessä on nähtävä pakkoavioliiton uhrien erityiset tarpeet. On tärkeää kehittää palveluja spesifisti avioliittoon pakotetuille. Erilaiset matalan kynnyksen palvelumuodot, kuten jalkautuva työ, ovat palveluja, joiden resurssoinnin on oltava johdonmukaista ja pitkäjänteistä, yli hallituskausien ulottuvaa.

Ihmisoikeusliitto pitää lainsäädännön lisäksi ensiarvoisen tärkeänä, että avioliittoon pakottamisen torjumista vahvistetaan myös tiedottamalla riskiryhmiin kuuluvia ja muuttamalla heidän asenteitaan, auttamalla riskissä olevia sekä varmistamalla uhrien tuki ja suojelu Istanbulin sopimuksen velvoitteiden (esim. artiklat 18–20) mukaisesti. Myös järjestöjen tarjoamien väkivaltapalvelujen resurssit tulee

varmistaa. Ihmisoikeusliitto tuo esiin, että pakkoavioliiton uhrien tukipalveluiden tulee olla saatavilla riippumatta siitä, kuuluuko henkilö ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakkuuteen. Avioliittoon pakottamisen selkeämmän rangaistavuuden myötä tulee panostaa myös eri alojen ammattilaisten ja viranomaisten koulutukseen (Istanbulin sopimuksen artikla 15), jotta he pystyisivät tunnistamaan erityisesti kunniaan liittyvää väkivaltaa kokevan riskin pakkoavioliittoon, ennaltaehkäisemään pakkoavioliitoja sekä auttamaan ja suojelemaan uhreja nykyistä paremmin.

Kirkkohallitus tuo esiin pitävänsä tärkeänä, että viranomaisia informoidaan ja koulutetaan tunnistamaan kulttuurisesti erityisiä tilanteita ja ihmiskauppaa koskevan rikoksen eri tekemuotoja. Lisäksi tulisi varmistua siitä, että teon asianomistaja saa riittävästi tietoa ja tukea oikeuksiensa tiedostamiseen.

Lastensuojelun Keskusliitto muistuttaa lausunnossaan, että on tarpeellista toimeenpanna käytännön toimia, joilla tuodaan lainsäädännön muutosten seurauksena todellista turvaa pakkoavioliiton uhrien elämään. Pakkoavioliitolle alttiita ihmisryhmiä tulee tiedottaa pakkoavioliiton rangaistavuudesta. Järjestöjen toimivia kanavia näiden ihmisryhmien tavoittamisessa voitaisiin hyödyntää. Tietoisuutta edistämällä yhteiskunnassa laajasti edistetään myös tapausten tulemista viranomaisten tietoon, jolloin rikolliseen toimintaan voidaan puuttua. Pakkoavioliiton uhreille tulee tarjota heidän tarvitsemansa tuki ja turva koko prosessin ajan ja vielä sen jälkeenkin. Lisäksi on tärkeää, että viranomaisia koulutetaan tunnistamaan ihmiskauppaan viittaavat tilanteet ja ohjeistetaan toimimaan niitä kohdatessaan. Keskeisiä viranomaisia ilmiön esille tulossa ovat lasten osalta ainakin maahanmuutto- ja lastensuojeluviranomaiset, toisen asteen oppilaitoksissa työskentelevät, ja terveydenhuollon viranomaiset.

Lisäksi Lastensuojelun Keskusliitto tuo esiin, että lasten viemistä ulkomaille avioliittoon pakottamisen merkeissä tulisi ehkäistä tehokkain keinoin. Viranomaisille ja järjestöille tulisi tarjota koulutusta ja työkaluja, joiden avulla tunnistaa kyseiset tilanteet lasten antamien tietojen tai varoitusmerkkien myötä ja ehkäistä lapsen viemistä pois Suomesta. Viranomaisyhteistyön tärkeys korostuu, sillä tilanteet vaativat yleensä nopeaa toimintaa lapsen maasta poistamisen ehkäisemiseksi. Lapsilla tulisi olla tietoa siitä, kenelle he voivat kertoa asiasta ja selkeät ohjeistukset siitä, miten heidän tulisi toimia.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto korostaa lausunnossaan, että pakkoavioliittojen ehkäisemiseksi on ensiarvoisen tärkeää toteuttaa lainsäädäntömuutosten ohella myös muita uhrin asemaa vahvistavia toimia. Tiedollisten oikeuksien merkitys on myös keskeinen, jotta uhri voi ylipäättään tietää oikeuksistaan ja hakea sitä apua ja

tukea, jota hänelle kuuluu. Mannerheimin Lastensuojeluliitto painottaa, että poliittika- ja toimintaohjelmissa, joiden tarkoituksena on ehkäistä lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa, tulee määrätietoisesti nostaa esille alaikäisten osalta avioliittoon pakottaminen ja siihen liittyvät erityiskysymykset.

Monika-Naiset liitto r.y. pitää erityisen tärkeänä, että lainsäädäntöön tehdyn muutoksen ja uuden juridisen käsitteen luomisen yhteydessä huolehditaan vastuuviranomaisten ja muiden sidosryhmien kouluttamisesta. Lisäksi on panostettava enemmän ennalta estävään työhön väestöryhmissä, joissa avioliittoon pakottamisen riski on olemassa.

Yliopistotutkija, tutkijatohtori Sanna Mustasaari nostaa lausunnossaan esiin ennaltaehkäisevän työn merkityksen. Olisi tarpeen selvittää, millä keinoin pakkoavioliiton uhreja voitaisiin tukea sekä rikoksen tapahtumisen jälkeen että jo ennen rikoksen tapahtumista, sekä esimerkiksi mahdollisuuksia kehittää Englannin forced marriage protection orderin tyyppisiä keinoja suojaamaan uhreja. Forced marriage protection orderiin usein sisältyvä määräys kertoa henkilön olinpaikka ja yhteystiedot rangaistuksen uhalla saattaa helpottaa henkilön auttamista tilanteessa, jossa hänet on viety ulkomaille ja on olemassa riski siitä, että hänet pakotetaan avioliittoon. Lisäksi lähisuhdeväkivallan vastaisen työn pitkäaikainen resursointi on pakkoavioliitton kontekstissa tärkeää, sillä sille rakentuu myös avioliittoon pakotettujen tilanteiden tunnistaminen sekä heidän tarvitsemiensa erityispalveluiden kehittäminen. Pelkkä kriminalisointi ja avioliiton kumoamisen menettely ei tuo pakkoavioliiton uhreille oikeutta tai lisää heidän oikeuksiensa saavutettavuutta.

Naisasioliitto Unioni r.y. toteaa pitävänsä olennaisimpana, että lainmuutoksen yhteydessä viranomaisten osaamisesta huolehditaan riittävällä koulutuksella tai muilla riittävillä toimilla, jotta lakia voidaan toimeenpanna asianmukaisesti.

Naisjärjestöjen Keskusliitto tuo lausunnossaan esiin, että ihmiskauppaa ja pakkoavioliittoja tunnustetaan heikosti. Koulutuksen lisääminen ammattilaisille, kuten poliisille, syyttäjille, tuomareille ja sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille on tarpeen. Yhteisöllinen väkivalta tulee tunnistaa kaikissa koulutusasteissa. Uhreille tulee taata riittävä, saavutettava ja maksuton oikeudellinen neuvonta sekä tietoa tukipalveluista. Heille tulee tarvittaessa tarjota suojelua, sillä heihin kohdistuu aito henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen uhka.

NYTKIS r.y. toteaa, että pakkoavioliittoihin liittyy usein psykologisen, fyysisen ja seksuaalisen väkivallan lisäksi, myös vähemmän tunnettuja väkivallan muotoja, kuten taloudellista väkivaltaa tai vainoa tai näitä kaikkia yhtä aikaa. Näiden muotojen tunnistamiseen tarvitaan lisäkoulutusta, mikä on syytä ottaa valmistelussa huomioon.

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö tuo esiin, että sukupuolineutraalia lainsäädäntöä sovellettaessa on tärkeää varmistaa esimerkiksi koulutuksella, että keskeisillä toimijoilla on riittävä ymmärrys ilmiön sukupuolittuneesta luonteesta ja siihen liittyvistä erityispiirteistä sekä vähemmistöryhmien, kuten seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien, tilanteesta. Rikosoikeudellisen sääntelyn ohella pakkoavioliittojen ennaltaehkäisyssä ja tapauksiin puuttumisessa myös muut toimet, kuten tietoisuuden lisääminen, asenteisiin vaikuttaminen, eri toimijoille suunnattu koulutus ja selkeät toimintaohjeet havaituissa tapauksissa ovat keskeisessä roolissa.

Työ- ja elinkeinoministeriö viittaa mietintöä varten toteutettuihin kuulemisiin, joissa oli tuotu esiin, että joissakin pakkoavioliittotapauksissa uhrin tiedot ja ymmärrys suomalaisesta yhteiskunnasta ja oikeuksistaan olivat olleet puutteellisia. Lainsäädännön selkiyttämisen ohella pakkoavioliittojen ehkäisyä edistää monikielinen viestiminen suomalaisen yhteiskunnan pelisäännöistä ja lainsäädännöstä. Yksilön itsemääräämisoikeutta ja avioliiton vapaaehtoisuutta koskevan lainsäädännön tuntemusta voidaan jatkossa parantaa esimerkiksi kuntien vuoden 2025 alusta lähtien kotoutuja-asiakkaille tarjoaman monikielisen yhteiskuntaorientaation avulla (Laki kotoutumisen edistämisestä 681/2023). Tärkeää on myös varmistaa maahanmuuttajayhteisöjen parissa asiakastyötä tekevien viranomaisten ja järjestötoimijoiden uuden lain tuntemus sekä matalan kynnyksen palveluiden resurssit.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos peräänkuuluttaa jatkossa erityisen huomion kiinnittämistä ilmiön ennalta ehkäisyyn tarjoamalla ihmisoikeus- ja seksuaalikasvatusta, tekemällä asennemuutostyötä ja lisäämällä yleistä tietoisuutta ilmiöstä. Suomessa on myös kiinnitettävä huomiota uhrien tukipalveluihin, erityisesti nuorten tukipalveluihin, ja palveluista on jaettava riittävästi tietoa. Suomessa tulee myös varmistaa ammattilaisten koulutus ja osaamisen kehittäminen sekä riittävä moniammatillinen yhteistyö, jotta ilmiö tunnistetaan ja siihen voidaan puuttua. Selkeä lainsäädäntö pakkoavioliitosta edistää ilmiön tunnistamista ja siihen puuttumista sekä lisää ymmärrystä sen tuomittavuudesta muiden ehkäisevien toimien ohella.

3.6.3 Avioliittoon pakottaminen naisiin kohdistuvan väkivallan muotona

Ihmisoikeusliitto, Loisto settlementti r.y., NYTKIS r.y., Tasa-arvovaltuutetun toimisto, Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto ja sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö kiinnittävät lausunnoissaan huomiota avioliittoon pakottamiseen naisiin kohdistuvan tai sukupuolittuneen väkivallan muotona sekä asiaa koskeviin kansainvälisiin sopimusvelvoitteisiin.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto tuo lausunnossaan esiin, että avioliittoon pakottaminen on sukupuolistuneen väkivallan muoto, joka kohdistuu erityisesti naisiin ja tyttöihin. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä, että ilmiötä kuvataan perusteluissa sukupuolistuneena väkivaltana, jotta myös tuomioistuimet tarkastelevat asiaa tästä näkökulmasta.

Sosiaali- ja terveysministeriö tuo esiin, että valittu lähestymistapa eroaa joistakin muista Euroopan maista (ml. Pohjoismaat) siinä suhteessa, että pakkoavioliittoa / avioliittoon pakottamista ei lähestytä ensisijaisesti naisiin kohdistuvan ja/tai kunniaan liittyvän väkivallan viitekehyksessä, vaan ihmiskauppakontekstissa. Tällä voi olla joitakin vaikutuksia esimerkiksi tapausten tunnistamiseen ja etenemiseen rikosprosessissa. On mahdollista, että kaikki pakkoavioliitot eivät täytä ihmiskaupan tunnusmerkistöä.

Sosiaali- ja terveysministeriön näkemyksen mukaan esitys vastaa tarpeeseen selkiyttää avioliittoon pakottamista koskevaa sääntelyä ja siinä mielessä nimenomaisesti kriminalisoi pakkoavioliitot, että pakkoavioliittoon saattaminen lisättäisiin eksplisiittisesti ihmiskauppapykälään. Sosiaali- ja terveysministeriö tuo esiin, että esitys ei kuitenkaan aivan yksiselitteisesti vastaa esimerkiksi joidenkin kansainvälisten valvontaelinten suosituksiin kriminalisoida nimenomaisesti pakkoavioliitto osana naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisia toimia (YK:n ihmisoikeuskomitea) tai kriminalisoida pakkoavioliitot erillissäännöksellä.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos tuo lausunnossaan esiin pitävänsä esitystä perusteltuna mutta haluavansa kiinnittää huomiota siihen, täyttääkö esitys kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet pakkoavioliitosta säätämisestä erityisesti naisiin kohdistuvana väkivaltana. THL viittaa lausunnossaan muun muassa Istanbulin sopimuksen toimeenpanoa valvovan GREVIO:n huomioihin.

Ulkoministeriö toteaa lausunnossaan pakkoavioliiton olevan ihmisoikeusloukkaus, joka kohdistuu erityisesti naisiin ja tyttöihin. Työryhmä on käsitellyt mietinnössään lyhyesti esityksen sukupuolivaikutuksia, muttei läpileikkaavasti. Istanbulin sopimus määrittää pakkoavioliiton yhdeksi naisiin kohdistuvan väkivallan muodoksi. Pakkoavioliiton katsotaan vaikuttavan kielteisesti ja usein estävän erityisesti naisten ja tyttöjen perusoikeuksien ja -vapauksien toteutumisen, mukaan lukien seksuaali- ja lisääntymisterveys- ja -oikeudet. Lapsi- ja pakkoavioliittoja pidetään edelleen myös vahingollisina käytänteinä, jotka usein pohjautuvat uskonnollisiin ja kulttuurisiin tekijöihin. Ulkoministeriö viittaa lausunnossaan Suomen kansainvälisiin sopimusvelvoitteisiin sekä Suomen eri sopimusvalvontaelimiltä saamiin lukuisiin suosituksiin.

3.6.4 Pakottavan kontrollin kriminalisointi

HEUNI, Ihmisoikeusliitto, Monika-Naiset liitto r.y. ja Naisjärjestöjen Keskusliitto tuovat lausunnoissaan esiin pakottavan kontrollin kriminalisoinnin tarpeen.

HEUNI:n näkemyksen mukaan pakkoavioliiton uhrit voisivat hyötyä erilliskriminalisoinnin sijasta enemmän siitä, että pakottava kontrolli kriminalisoitaisiin. Pakottava kontrolli on kriminalisoitu esimerkiksi Irlannissa, Iso-Britanniassa ja Australiassa. Tällöin pistemäisten tekojen, kuten pahoinpitelyn, raiskauksen tai laittoman uhkauksen sijaan voitaisiin tutkia laajempaa hyväksikäytön, väkivallan ja kontrollin kokonaisuutta. Lisäksi ei olisi vaarana se, että pakkoavioliitto yhdistettäisiin vain tietystä kulttuurista tulevien ihmisten ongelmaksi, sillä pakottava kontrolli on keskeinen piirre lähisuhdeväkivaltatapauksissa yleensäkin. *HEUNI:n* näkemyksen mukaan pakottava kontrolli olisi Suomessa kriminalisoitava, ja pakkoavioliitossa esiintyvä hyväksikäyttö, väkivalta ja kontrolli sisällytettävä lain esitöissä lain soveltamisalaan kuuluviksi esimerkeiksi.

Ihmisoikeusliitto katsoo, että pakottavan kontrollin säätäminen rangaistavaksi omana rikosnimikkeenä vahvistaisi rikosvastuun toteutumista ja uhrien oikeusturvaa erityisesti pakkoavioliittotilanteissa. Pakottava kontrolli on keskeinen osa kunniaan liittyvää väkivaltaa. Vakavimmillaan uhri saattaa joutua jo lapsuudessa alkavan pitkäkestoisen pakottavan kontrollin kohteeksi, minkä seurauksena hän menettää oman toimijuuden. Avioliittoon pakottamisen taustalla saattaakin olla kyse tämän tyyppisestä prosessinomaisesta, mutta hyvin hienovaraisesta painostuksesta, jonka uhri tietää, että hänellä ei ole tosiasiallista mahdollisuutta kieltäytyä pakkoavioliitosta.

3.6.5 Muita kysymyksiä

Rikosuhripäivystys esittää, että jatkovalmistelussa tuotaisiin selkeästi esille myös, että se, että tilanne päättyy tai näennäisesti päättyy (tapauksissa, joissa Suomessa tuomittua avioeroa ei tunnusteta puolisoiden kotimaassa) tekijän toimesta, ei tarkoita sitä, etteikö uhri olisi aiemmin ollut liitossa pakotettuna. *RIKU:n* käytännön asiakastyössä tulee säännöllisesti ilmi tilanteita, joissa pakkoavioliiton sisällä tekijä käyttää uhria hyväksi myös taloudellisesti siten, että vaikka uhrilla on nimissään oma pankkitili, jolle Kelan etuudet maksetaan, tekijä käytännössä käyttää ko. tiliä ja siellä olevia varoja ns. oman mielensä mukaan. Lisäksi näihin tilanteisiin liittyy usein uhrin henkilötiedoilla tehtyjä lainoja ja muita hankintoja. Jatkovalmistelussa tulisi ottaa kantaa näihin tilanteisiin: tutkitaanko näitä uhrin nimiin otettuja lainoja esim. identiteettivarkautena ja etuuksien hyväksikäyttöä esim. maksuvälinepetoksena, vai sovelletaanko vain ihmiskauppaa koskevaa säännöstä.

Rikosuhripäivystys tuo myös esiin, että sen erityistukipalvelun asiakkaana on joi-tain pakkoavioliiton uhreja, jotka ovat tekijän järjestämänä matkustaneet Suomeen väärennetyillä matkustusasiakirjoilla, joiden mukaan esimerkiksi todellisuudessa alaikäinen tyttö on ollut täysi-ikäinen tai joissa uhri on maahantulon yhteydessä ja turvapaikkaprosessissa pakotettu antamaan viranomaisille vääriä tietoja. RIKU pyy-tää huomioimaan, että Suomea velvoittaa ns. ihmiskaupan uhrin rankaisematto-muusperiaate, jonka mukaan ihmiskaupan uhria ei tule rangaista teoista, joihin hän on ollut velvoitettu tekijän toimesta.

HEUNI tuo lausunnossaan esiin, että kaikki pakkoavioliitot eivät *HEUNI*:n tutkimus-ten perusteella välttämättä täytä ihmiskaupan tunnusmerkkejä, tai tämä voi olla näytöllisesti erittäin hankala näyttää toteen. Näin voi olla esimerkiksi, jos kyseessä on aikuinen henkilö ja henkilö ei ole esimerkiksi erityisen riippuvaisessa asemassa ja/tai turvattomassa tilassa. Erityisesti ihmiskaupan keinojen näyttäminen toteen voi olla hankalaa, jos ”pakosta” ei ole konkreettista näyttöä. Jos avioliittoon pakotta-minen on tapahtunut esimerkiksi yhteisöllisen väkivallan seurauksena, saattaa myös olla vaikea eritellä, kuka on rikoksen tekijä. Vastaavasti voi olla näytöllisesti hankala näyttää toteen onko esimerkiksi henkilön vanhempien toimesta ”järjestetyn” avioliit-ton tarkoitus ollut saattaa henkilö nimenomaan pakkoavioliittoon ja/tai avioliittoon, jonka olosuhteet olisivat hyväksikäyttävät tai muulla tavalla tavallisesta avioliitosta poikkeavat. Kysymyksiä herättää myös tilanne, jossa henkilö on pakotettu avioliit-toon, mutta hän on esimerkiksi päässyt pakenemaan heti avioliiton solmimisen jälkeen ja/tai hän ei ole kohdannut mitään hyväksikäyttöä tai väkivaltaa pakkoavio-liiton järjestämisen aikana ja/tai solmimisen jälkeen.

Miesten tasa-arvo r.y. korostaa lausunnossaan sitä, ettei avioliittoon pakottaminen suinkaan koske vain naisia ja tyttöjä, vaan siitä kärsivät myös miehet ja pojat. Tästä syystä rikoslakiin mahdollisesti tehtävän uudistuksen on ehdottomasti oltava yksi-selitteisesti sukupuolineutraali.

Apulaisprofessori Hyttinen nostaa lausunnossaan esiin esitysluonnoksessa esitetyn suhteen avioliittolain säännöksiin, jotka koskevat pakottamalla solmitun avioliiton kumoamista. Apulaisprofessori Hyttinen pitää perusteltuna, että jatkovalmiste-lussa selkeytettäisiin sitä, minkälaisessa prosessissa ja minkälaisin seurauksin asian-omistaja voi rikostuomion jälkeen irtaantua rekisteröidystä (pakko)avioliitosta, jos avioliittoa ei voida kumota suoraan rikosasian käsittelyn yhteydessä. Lisäksi apulais-professori Hyttinen toteaa, että pakkoavioliittoasia voi – ainakin teoriassa – konkre-tisoitua aluksi siviiliriitana (eli riitautuneena hakemusasiana), joissa osapuolilla on erilainen velvollisuus puhua totta kuin rikosasiassa. Jos siviiliriidan päätteeksi kat-sotaan, että kyseessä on ollut purkuedellytykset täyttävä pakkoavioliitto, asiassa voi olla käsillä perusteet aloittaa myös esitutkinta. Eritahitiset prosessit voinevat olla

ongelmallisia esimerkiksi itsekriminointisuojaan näkökulmasta, jos rikosprosessissa pyritään hyödyntämään siviiliprosessissa kertynyttä aineistoa. Tältäkin osin voisi olla perustelua, että jatkovalmistelussa huomioitaisiin nykyistä laajemmin tuore siviilioikeudellinen pakkoavioliittouudistus ja pohdittaisiin sen suhdetta nyt ehdotettuun rikosoikeudelliseen sääntelyyn.

Naisjärjestöjen Keskusliiton näkemyksen mukaan alaikäisenä ulkomailla solmittuja avioliittoja ei tule tunnustaa Suomessa missään tilanteessa. Naisjärjestöjen Keskusliitto muistuttaa, että kysymys alaikäisten avioliitoista on vahvasti sukupuolitunut ja koskee erityisesti tyttöjä. Lapsiavioliitto loukkaa tyttöjen ihmisoikeuksia ja estää usein koulutukseen pääsyn ja oppimisen, altistaa raskauksille ja äitiyteen sekä lisää riskiä lähisuhdeväkivaltaan (WHO, 2013). YK:n ja useiden kansainvälisten lapsen oikeuksia ajavien järjestöjen selkeä kanta on se, ettei lapsi voi milloinkaan antaa pätevää suostumustaan avioliittoon. Tämä on myös Suomen lainsäädännön lähtökohta. Näin ollen lapsiavioliitto on myös pakkoavioliitto, eikä sitä tule tunnustaa missään olosuhteissa.

Yliopistotutkija, tutkijatohtori Sanna Mustasaari näkee, että pakkoavioliittoa koskevissa lainsäädännöllisissä ratkaisuissa olisi syytä ottaa kantaa siihen, mikä avioliittoon annettavan suostumuksen merkitys oikeusjärjestelmässämme on ja minkälainen oikeudenloukkaus on henkilön pakottaminen tai taivuttaminen avioliittoon riippumatta siitä, joutuuko hän avioliitossa muun väkivallan tai hyväksikäytön kohteeksi.

Helsingin poliisilaitos tuo lausunnossaan esiin, että pakkoavioliiton käsite voi vaihdella hyvinkin paljon eri kulttuureissa ja mainitulla rikoksella on todennäköisesti kansainvälisiä kytkentöjä jo senkin vuoksi, että ihmiskauppa katsotaan rikoslain 1 luvun 7 §:n nojalla kansainväliseksi rikokseksi.

Loisto Settlementti r.y. tuo esiin, että olisi hyvä, jos erilaisia uskonyhteisöjä ja muita vastaavia tahoja kuultaisiin valmistelutyön tueksi. Lisävalmistelu voisi myös tuoda nykytilanteeseen nähden tärkeää tietoa pakkoavioliitoista esimerkiksi kantasuomalaisissa yhteisöissä. Sikäli kun määrittelyä on vielä tarpeen lisätä ja sitä kautta edelleen selkiyttää pakkoavioliittojen rangaistavuuteen liittyviä tekijöitä, olisi hyvä myös tuoda esiin sukupuolittuneen väkivallan näkökulma, vaikkakin pakkoavioliitot, kuten esityksessäkin on todettu, koskevat myös poikia ja miehiä. Ihmiskauppasääntöön sisältyy monia hyviä näkökulmia myös pakkoavioliittoa tarkasteltaessa, voisi erillislaki mahdollisesti olla täsmällisempi. On tärkeää, että myös siihen sisällytetään esimerkiksi oikeus oleskeluluvan säilymiseen, kuten ihmiskaupan uhreilla.

Rajavartiolaitoksen esikunta tuo lausunnossaan esiin, että rikostorjunnasta Rajavartiolaitoksessa annetun lain (108/2018) 4 §:n 3 kohdan mukaan Rajavartiolaitos voi tutkia laittoman maahantulon järjestämistä ja siihen liittyvää rikoslain 25 luvun 3 ja 3 a §:ssä tarkoitettua ihmiskauppaa. Sisäministeriössä on käynnissä hanke Rajavartiolaitoksen rikostorjuntalain tarkistamiseksi (SM002:00/2023), jossa arvioidaan muun muassa Rajavartiolaitoksen tutkintaoikeuden rajattua laajentamista ihmis-kaupparikoksiin ilman liityntää laittoman maahantulon järjestämiseen.

Lausunnon antanut *yksityishenkilö* näkee ehdotuksessa symbolisen rikoslainsäädännön piirteitä. Pää tarkoituksena lienee rikoksia ennaltaehkäisevästi yrittää vaikuttaa asenteisiin etenkin joissain maahanmuuttajaryhmissä. Vaikka tarkoitus olisi sinänsä hyvä, voidaan kysyä, kuinka perusteltua on käyttää rikoslakia lähinnä ”informointivälineenä”. Suomen lainsäädännöllä tuskin myöskään olisi vaikutusta sellaisiin toimiin, jotka on tehty ennen Suomeen tuloa.

Lisäksi yksityishenkilö kiinnittää huomiota siihen, että asiaa arvioidaan mietinnössä uhrin näkökulma edellä. Nimenomainen epäillyn tekijän oikeusturvanäkökohtien pohdinta loistaa poissaolollaan. Rikoslaki lähtee siitä, että rikoksen uhrin (asianomistajan) asemaan päästään yhdenvertaisin perustein. Yksilöllisinä seikkoina voidaan ottaa huomioon esim. uhrin ikä ja terveydentila. Laajempi kysymys on se, oikeuttaako kulttuurinen tausta kohtelevaan aikuisia ihmisiä eri tavoin liittyen siihen, onko hän joutunut rikoksen uhriksi. Voidaan esim. ajatella, että kantasuomalaisen ev.lut kirkkoon kuuluvan henkilön voisi olla vaikeaa saada muut vakuuttuneeksi siitä, että suku ja muut läheiset sanallisesti pakottivat hänet avioliittoon.

Yksityishenkilö myös toteaa, että pakkoavioliiton toteen näyttämisen osalta kohdataan lähes kaikki sellaiset seikat, jotka ovat omiaan tekemään näytön saamisesta ja sen arvioinnista vaikeaa. Pakottaminen on voinut tapahtua ulkomailla ja maassa, jonka kanssa Suomella ei ole toimivaa oikeudellista yhteistyötä. Näyttö koostuisi suureksi osaksi henkilötodistelusta, jolloin sana sanaa vastaan -tilanteet olisivat tavanomaisia, jos ylipäätään kertomuksia saadaan.

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi

ISSN 2490-1172 (PDF)
ISBN 978-952-400-935-5 (PDF)